

A.H. TAMMSAARE
A. SÄREV

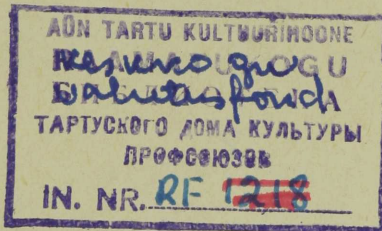

VARGAMÄE

ANTON HANSEN-TAMMSAARE, ANDRES SÄREV

VARGAMÄE

A. Särevi dramatiseering 5 vaatuses 10 pildis
A. H. Tammsaare romaani «Tõde ja õigus» I järgi

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1959

M ä r k u s:

Käesoleva dramatiseeringu aluseks on käsikirjad, mis
allakirjutanul valmisid koostöös A. H. Tammsaarega
1932. ja 1938. aastal.

A. Särev.

2
TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU
21A396

TEGELASED:

ANDRES PAAS, Vargamäe Eespere (Mäe talu) peremees

KRÖÖT, tema esimene naine

MARI, tema teine naine

LIISI

MARET } Andrese ja Krööda lapsed

ANDRES }

INDREK, Andrese ja Mari poeg

JUSS, Mari esimene mees, Eespere sulane

PEARU MURAKAS, Vargamäe Tagapere (Oru talu) peremees

VIIU, tema naine

JOOSEP, nende poeg

MADIS, Eespere saunamees

ANU, tema naine

JAAGUP, Tagapere sulane

HUNDIPALU TIIT

VIHUKSE ANTON

RAVA KUSTAS

KINGU PRIIDU

KÖSTER

RÄTSEP

KÖRTSIMEES

Aeg: läinud sajandi viimane veerand

Koht: Põhja-Eesti

ESIMENE VAATUS

1. PILT

Lavapilt kujutab Vargamäe Eespere (Mäe talu) õue, mis asub mäerinnakul. Paremalt paistab osa vanast ning lagunenu elumajast väikese akna ja viltuvajunud uksega. Vasakult ulatub poolpõiki esile aukliku katusega eakas ait, mille seinas on uks ja mille laetala najal seisab katkiste pulkadega redel, mis viib lakka. Tagapool ulatub risti üle lava rüüstatud roigasaed, mille ripakile vajunud väravapoolte kaudu pääseb rööbasteele. Selle taga paremal männitukk, mis kasvab kõrgel mäe otsas. Tagaseinaks on, üle põldude ja heinamaa, üksikute männi- ja kasejändrikkudega igav soomaastik. Taamal mäenukid, millel jälle hooneid, põlde ja heinamaid.

Kevadine laupäevaõhtu. Päike hakkab lähenema silmapiirile.

KRÕÖT (20-aastane pikk, vilajas, õrna kehaehitusega naine, seisab õueväravas künkal ja silmitseb vaatepiiri. Kui loojuv päike talle silma paistab, tõstab ta käe silmadele varjuks).

MARI (umbes 20-aastane priske ja rõõmus tüdruk, väljub elamust, talitab õues, silmitseb Krõõta ja küsib naeratades): Ei tea, mis see perenaine seal nii hoollega vaatab?

KRÕÖT: Niisama... Silmitsen Vargamäe ümbrust.

MARI: Kuidas siis noorikule uus kodu meeldib?

KRÕÖT (nukra naeratusega): Ei osand uneski aimata, et sihuke mäenukk soode ja rabade vahel saab kord mu koduks! Arvasin ikka, et kodu — see on lai lage põld, selle taga heinamaa ja eemal mets — suur

- laas, mis õhtuti heliseb, kui huikad või ajad pasu-
nat... Aga mis heliseb siin, kui tuleks lust hõisata?
- MARI: See Maasiku asi vist tegi nooriku meele kur-
vaks? Pidi see karjapoisi-reo ka perenaise noore,
lõpsma tuleva lehma kohe esimesel päeval sohu
ajama! Ta teadis ju, et lepiku all on tüma.
- MADIS (40-aastane mõtliku olekuga vanamees, väljub
elamust ja kuuleb Mari viimast lauset): Või see kar-
japoiss teda sinna ajas, eks ta läind ise.
- JUSS (22-aastane väikesekasvuline nässakas poiss,
lühike kael kõrgete õlgade vahel, jalad rangis, väljub
Madise järel elamust): Soos mätastel on ju musta-
päid, sellepärast.
- MADIS: Jah, ega's loom rumal ole: arumaal limpsi
muidu niisama keelega, hamba alla ei saa tripsugi.
(Süütab piipu.)
- KRÕÖT: Küll on hull, kui iga õhtu mine nõnda sohu
lehmi rükkima!
- MADIS: Kas just iga õhtu, aga eks seda kevadeti ikka
juhtu. Sügisel on seda nalja vähem, vahel harva...
(Paus.) Nooriku lehm on liiga suur ja raske, ei
kõlba Vargamäe karjamaale. Siin olgu lehmad nagu
kitsed.
- KRÕÖT: Need ei anna ju piima ega võid.
- MADIS: Eks aga pea siis vähemaga läbi ajama.
- ANDRES (30-aastane, keskmist kasvu, tüse ja turja-
kas, lühikese, kuid tiheda musta habemega, teras-
silmades mehelik kindlus ja püsivus, väljub majast):
Küllap teeme lepiku alt suurest mudast silla läbi.
Tagapool on kõvem.
- MADIS: Va Mardil, kes teie eest siit ära läks, seisid
pikad saelauad lepiku all. Sealt oli neid hea ligi
võtta, kui tarvis tuli. Ei tema silda teind ega sellega
vaeva näind.
- ANDRES (muigab): Ei see Mart pole siin Vargamäel
üldse armastanud kuigi palju vaeva näha, nagu kõi-
gest paistab.
- MADIS: Tema oli mineja, mis tema hoolis. Jääb uuele
peremehele varna seina või teivast aeda, see ei puu-
tunud temasse.
- MARI: Kõrredki jättis sügisel kõik kündmata.

MADIS: Mis neist kõrtest... Aedade ja hoonetega on hullem lugu.

KRÕÖT: Sead seerivad toauksest sisse ja kambrid on päris kaela kukkumas kohe!

MADIS: Eks nüüd suvel ikka veel sünni kuidagi sisse astuda, talvel külmaga peab aga muidugi rehetuppa pugema.

ANDRES (*Krõõdale*): Küll teeme mõne aasta pärast uued kambrid — suurte akendega ja võib-olla ka laudpõrandatega.

MARI: Ei tea, kas peremees siis laudpõrandal tantsida ka lubab?

ANDRES: Miks mitte, kui ise puhtaks küürid.

MARI: Valgeks kui lumi.

MADIS: Ega sel Maril muud olegi kui aga tants ja mäng.

MARI: Või ma siis nüüd iseenda pärast. Juss ju kibeleb.

MADIS: Ah Juss! Vaat imet, või tema!

JUSS (*torisedes Marile*): Omal emagi surnd, aga muudkui naerab ja lõõbib!

MARI: Suri ema, suren ka mina, kauaks inimesel päivi. Sellepärast naerangi.

ANDRES: Olen märganud, et küll sel Maril on Jussiga maade jagamist.

MARI: Meie teeme Jussiga kahekesi pulmad! Eks ole, Juss? (*Laulab Jussile.*) Millal meie pulmad teeme? Ai-li-lu-li-lu-lii!

MADIS: Kuule sina, Mari, ä'ä tee Jussile liiga. Poiss võtab nalja viimati tõeks.

MARI: Ei ta võta. (*Jussile.*) Kuule Juss, ega sa võta tõeks, et me kahekesi pulmad teeme?

ANDRES: Mis pulmade tegija see Juss on, tal alles kroonuteenistuski ees.

JUSS: Mina olen üksik poeg, mind ei võeta.

MARI: Juss on mamma-pojuke, nannipunnike!

JUSS (*väga tõsiselt*): Sina ä'ä naera ühti, olen mees nagu teisedki. (*Ronib aidalakka.*)

MARI (*lahkub elumajja*).

KRÕÖT (*Madisele*): Naabri põllud ei paista olevat nii kivised nagu meie omad.

MADIS: Seda nüüd küll. Siin Eesperel on änamasti kõik kõrge kivikärgas. Tagaperel jälle madalam ja lausalisem maa. Sellest need talude nimedki: Eesperere ja Mäe, Tagaperere ja Oru.

KRÕÖT (*Andresele*): Üleaedse koht on siis parem kui sinu oma.

ANDRES: Kui ma Vargamäe Eesperet oleksin võrdlind Vargamäe Tagapererega, siis ma muidugi seda kohta poleks ostnud. Aga ma võrdlesin teda teiste Kõrvenurga taludega ja siis ei paistnud asi nii hull.

MADIS: Tõsijutt, peremees, on veel hullemaid kui see siin.

ANDRES: Õieti öelda, ega ma seda kohta ostes mõelndki, mis ta praegu on. Ma mõtlesin, mis temast võib teha. Mis väärtuse sellele maale tööga võib anda. Kui kaevata kraave ja kuivatada soo, eks vaata siis, kas kaseladvad lähevad mõne aasta pärast teravamaks ja kas kuusk ning mänd muudavad karva.

KRÕÖT: Aga mis teha kividega põllul?

ANDRES: Saab neistki jagu. Väiksematele hoob alla, suurematele tuli otsa, ja kui käime korda kolm nõnda kõik oma põllud üle, küll siis on juba teine tundmus sahapuid peos hoida.

KRÕÖT: Korda kolm kõik põllud üle... Aga see oleks ju kümme aastat!

ANDRES: Mis on siis kümme aastat? Tööga paned vaevalt neid päivi tähelegi.

KRÕÖT: Mina olen siis juba kolmekümnene ja sina ajad neljakümne ligi.

ANDRES (*muheldes*): Ega me siis änam olegi kahekesi. Küllap meil seks ajaks on ikka juba ka neid, kes meie higist ja vaevast kord rõõmu tunnevad.

MADIS (*naeratusena*): Oi, oi, oi, on see Vargamäe noor peremees aga läbematu. Vaevalt paar kuud naisemees, aga juba annab noorikule mõista, et Vargamäe vajab ka pärijaid.

ANDRES: Kas maksab siis Vargamäele ülepea elama asuda, kui pärast sind talitavad siin võõrad inimesed? Ei! Selle mõttega võib minna ükskõik kuhu,

mitte aga Vargamäele. Maalapp paneb kohustused peale ja neid peab täitma, kui oled aus inimene.

MARI (*ilmub elamu uksele*): Perenaine!

KRÖÖT: Mis on?

MARI: Tulge mulle natuke nõuks.

KRÖÖT (*lahkub Mariga majja*):

MADIS (*lurisevat piipu popsides lühikese pausi järel*):

Olen oma elueal näind siin Vargamäe Eesperes paari uut peremeest, aga ükski neist pole rääkind nõnda.

Kõik läksid paremat otsima.

ANDRES: Saab siingi paremaks teha.

MADIS: Ei tasu vaeva, arvati. Siin elati nagu kärbsed sitahunniku otsas.

ANDRES: See'p see ongi, et elati nagu kärbsed.

MADIS: Aga nõnda saab ilusasti ära elada. Endine peremees läks siin rikkakski, ostis välimaale koha.

ANDRES: Ja piriseb sealgi nagu kärbes, kui nõnda elab. (*Teeb käigu tahapoole ja silmitseb eemalt paistvaid nurmi.*)

MADIS (*sülitab, endamisi*): Kärbes oled sinagi, kärbsed oleme kõik!...

ANDRES (*pöördub tagasi*): Kuule, Madis! Hakkad sa mul kraavi kaevama?

MADIS: Küllap hakkab. Töö on töö ja leib on leib. Ei põlga üht ega teist.

ANDRES: Hea, siis teed tänavu kohe otsa lahti. Esi-mene umbes sinna, kus täna Maasikut käisime rükkimas. Saab ehk üleaedsega kahasse kaevata, tuleks odavam.

MADIS: Kallim. Pearuga kahasse tuleb kallim.

ANDRES (*imestades*): No-noh, mis mees siis tema on?

MADIS: Mees nagu mees muistegi. (*Sülitab ja seab piipu*). Kui piiripeenrad ja ristikividki paigal seisaksid.

ANDRES: Kuidas nii?

MADIS: Endine peremees kuuldi kurtvat, et liiguvad teised. Ütles, et sellepärast lähebki siit minema.

ANDRES: Soo! Või sihuke sõrasilm see Pearu! On ta tugev?

MADIS: Küllap saad varsti näha. Tema ju selle peale ablas.

ANDRES: Tikub kaklema?

MADIS: Tahab rammu katsuda. Mis mehed need siis muidu, ikka rinnad kokku. Tänini käis Tagapere Eesperest üle, näis's, kuidas nüüd.

ANDRES (*naeratuslega*): Noh, mis siis ikka: mees on mees ja ristikivi on ristikivi.

MADIS (*sülgab, nagu ei peaks ta seda sugugi õigeks*): No-jah, eks ta nii ole öelda küll.

ANU (*aastat 40, hästi käbedate liigutustega ja veel kärmema keelega, tuleb värava kaudu ja ütleb Madisele*): Noh, vanamees, sa vist ei tulegi änam sauna juurde? Oota sind kas või halliks!

ANDRES: Jäime siin saunaonuga juttu puhuma.

ANU: Seda minagi. Või siis Madisel jutust puudu.

KRÕÖT ja MARI (*tulevad elamust*).

ANU (*Krõõdale*): Tere kah, perenaine! (*Annab kätt.*) Noh, kas noorik ka nägi ja kuulis, kuidas üleaiamees täna mürgeldas?

KRÕÖT: Üleaiamees?

ANU: Nojah, teispere peremees.

MADIS: Oli siis Pearu jälle auru all?

ANU: Tuli kõrtsist ja kihutas nii, et õuevärav pilbas- teks. Kas teie's ei näind?

MARI: Mina nägin. Teised olid parajasti karjamaal lehma rükkimas.

JUSS (*ilmub aidalakast redelile*).

ANU (*jätkab*): Noh-jah, ja siis kodu mürgeldand teine mis kole. Peksnud naist ja lapsi. Eit jooksnud viimaks eest ära aita ja pand ukse riivi. Aga nüüd läind Pearu kaevu juurde, lasknud püksid maha ja istund raketetele. Jumal teab, mis hullu tembu ta oleks ära teind, kui sulane poleks õigel ajal jaole saand. See pōrutand teisele peale, et: peremees, kurat, ole täitsamees, tōuse üles ja pane püksinōõbid kinni. Sulast siis Pearu kart ja tōusnudki kaevult üles. Aga pükse põle ise jalga tōmmand, seda pidand perenaine tegema.

MADIS: See temp oli tal esimest korda. Seda tegi ta vist uute naabrite pärast, tahtis üleaedsetele kohe näidata, misuke vānge mees ta on. Eespere endise peremehe ajal rookis teine kord sulast, nagu oleks

see ei tea mis kurja teind. Aga sulane põld miskit teind. Pearu peksis teda niisama, et aga naabritele näidata, mis tema võib. Ta oleks ehk tänagi sulase natti kinni karand, aga see ju temast üle.

ANDRES (*hukkamõistvalt*): Sellepärast siis peksab naist ja lapsi?

MADIS: Kellestki peab ju ometi üle olema, mis mees sa muidu oled.

ANDRES: Nojah, eks igaüks või oma maa peal teha mis tahab.

MADIS: Muidugi. Oma kaev, oma vaev.

PEARU (*pisut üle 30 a., lüheldast kasvu, kõhnavõitu, harva lõuahabemega ja kissis silmadega valgetverd mees — tuleb kiiresti rööbasteed mööda ja jääb aia-värvasse joobnud pilguga jõllitama. Ta on vesti-väel.*)

MADIS (*Andresele tasa*): Näh, kui hundist räägid, siis...

ANDRES (*Pearut mõne hetke silmitsenud, astub talle lähemale ja ütleb sõbralikult*): Tere ka, üleaedne!

PEARU (*Andrest pilguga mõõtes*): Mis su tere, va sitikas, kua maksab? Või siis sina oledki see...

ANDRES: Mina mees näh.

PEARU: Või mees! Mõni mees nüüd, kes koha võtab, kust mina kaks peremeest välja löönd. Löön ka sinu.

ANDRES: Kolme armastab jumal, kolmas jääb.

PEARU: Või kolmas jääb? Mina jään kua. Olin enne sind, jään pärast sind kua. Minu vastu põle veel ükski suand, ei sua ka sina. (*Kätt ulatades.*) Minu nimi on Pearu Murakas.

ANDRES: Minu nimi on Andres Paas. Mehe vastu olen alati saand, kurat saab kahe vastu.

PEARU: Siis tule lagedale, naisepoeg. Siin on konks, katsu, kas peab. (*Pakub parema käe keskmist konksus sõrme.*)

ANDRES (*naeratusega*): Olgu siis. (*Paneb oma sõrme-konksu naabri oma otsa.*) Jalad vastamisi! (*Paremad jalad surutakse vastamisi ja pingutatakse. Siis lendavad mehed üksteisest eemale.*)

MADIS: Kumb võitis?

ANDRES (*muigab*): Las Pearu ütleb.

PEARU: Tule uuesti, mul käsi vearatas!

ANDRES: Mis me tühja ajast raiskame.

PEARU (*karjudes*): Kurat, kas ma mees põlegi või?
(*Haarab Andresel rinnust kinni, nagu võiks ta üle-*
aedset väevõimuga sundida.)

ANDRES (*naljatab*): Üleaiamees tahab uue naabriga
rindupidi rammu katsuda, aga omal põle kuubegi
seljas.

PEARU (*ei lase ta rinnust lahti, karjub*): Mehed, kes
laenab mulle oma kuue? Madis? Juss! Korv õlut,
kes annab oma kuue! Kaks korvi! Madis! Juss!

MADIS ja JUSS (*naeravad ja hiilivad minema —*
Madis kaob elumaja nurga taha, Juss ronib aida-
lakka).

ANDRES: Näed, kallis naabrimees, meie rammukatsu-
misest ei tule midagi välja, põle teist kuube.

PEARU (*silmad löövad vihast välkuma, ta laseb And-*
rese rinnust lahti ja sisiseb): Eks vaatame, kumb
kumma vere laseb!

VIIU (*umbes 30-aastane, lüheldane matsakas pere-*
naine, kelle sääred on nagu sambad, tuleb väravast):
Vanamees, mis sa nüüd ometi...

PEARU (*valab oma viha naisele ja annab talle niisu-*
guse hoobi, et naine röötsakile aidatrepile kukub):
Ah sina, lambasihver, köökad mulle järele! Või sina,
lohakas, tuled nuabri õue kükitama! Kasi silmapilk
koju! (*Kisub ja mudib naist.*) Käi koju oma sõraväe-
juurde! (*Rebib naise jaki puruks.*)

ANDRES: Ole nüüd mõistlik, naabrimees, jäta eit
rahule.

PEARU (*karjub*): Ära puutu mind! Ma põle sinu eide
kallal. See siin on minu vanamoor ja mina teen
temaga mis tahan. (*Tahab jälle naisele kallale tor-*
mata.)

VIIU (*otsib Andrese juurest kaitset*): Pai peremees,
ära lase mind kiskuda!

PEARU (*möirgab*): Ah sa, suadana lõugut, paitad
naabri peremeest!

KRÖÖT ja MARI (*viivad Viiru ära majja*).

PEARU (*karjub*): Vanamoor! Kuhu sa ronid? (*Tahab*

naisele järele tormata, aga et Andres talle tee kinni paneb, siis põrutab): Eest ära!

ANDRES (*Pearul uksele ees seistes*): Las eided ajavad natuke isekeskis juttu.

PEARU: Mina tahan oma eide kätte suada.

ANDRES: Küll sa saad, oota natuke.

PEARU: Mis õigus sinul keelda, see on minu vanamoor.

ANDRES: Aga see siin on minu maja.

PEARU: Anna minu vanamoor kätte, muidu ma võtan ise.

ANDRES: Eks katsu võtta, kui mina keelan.

PEARU: Sina, sitavares! (*Virutab Andresele jalaga.*)

ANDRES (*haarab naabril kraest kinni ja viskab ta kui takutordi eemale*).

PEARU (*kukub kápuli, aga kargab kähku jälle maast üles ja jookseb värava kaudu ära*).

ANDRES (*läheb väravani talle järele ja pöördub siis siunates tagasi*): Ennäe mul raiska, sinu omas õues sind ennast jalaga lööma!

MADIS (*ilmub ühes eidega elamu nurga tagant*).

VIIU (*tuleb Mari ja Kröödaga toast ja hädaldab*): Mis nüüd küll minust ja lastest saab! Peksab meid vaesemaks. (*Jookseb värava kaudu ära.*)

ANU: Eks ma öelnud vanamehele hommikul kohe, kui teisepere koer teie akna alla kükitama tuli, et ei see head tähenda. Noh, nüüd on see käes. Ei koer muidu nõnda, tema, raibe, võtab nagu tuulest. See oli varem ka nõnda, et niipea kui...

MARI (*läheb aita*).

MADIS: Jäta juba kord oma jahvatamine ja lähme ära sauna juurde, pererahvas tahab põhku pugeda. Head õhtut siis! (*Läheb värava poole.*)

ANU: Näete nüüd, noorik, näete seda minu vanameest, niipea kui mina suud paotan, kohe minek lahti. Ja nõnda kogu eluaeg, iga jumala päev, kui jala saunast tõstan.

MADIS (*ähvardavalt*): Noh, kas saad juba tulema, vanamoor?

ANU: Mine nüüd ikka, mine, küll ma järele jõuan! Sa ei lase pererahvale head õhtutki öelda. (*Kröödale.*)

Head ööd siis jah, noorik, ega aita, peab minema, või siis vastu tohib panna. (*Andresele.*) Head ööd ka, peremees!

ANDRES: Head ööd jah, saunatädi!

ANU (*Madisele*): Noh, mis sa's nüüd vahid? Lähmel! (*Lahkub ühes Madisega.*)

ANDRES: Ega midagi, tuleb meilgi ära magama minna. (*Läheb elamu ukseni.*) Kas sa ei taha veel tulla?

KRÖÖT (*mõttest viirgudes*): Miks sa just selle koha ostsid?

ANDRES: Aga misukese siis?

KRÖÖT: Kas paremat ei leind?

ANDRES: Paremad olid enne mind ära ostetud.

KRÖÖT: Küll me siin kahekesi saame veel päevi näha!

ANDRES (*läheb naise juurde tagasi. Lihtsalt ja südamlilikult*): Päevi saab vaene inimene igal pool näha. Aga kui tublisti pihta anname, küllap siis meie lastel on kergem.

KRÖÖT: Ikka räägid sa lastest.

ANDRES: Ma räägin armastusest. Ei armastus muidu tule, kui valu põle. Vargamäe aga vajab armastust. (*Võtab Krööda käe. Siis lühikese pausi järel.*) Lähme nüüd sisse. (*Läheb ühes naisega majja.*)

PEARU (*pikk ja haljas seatappepuss käes, tuleb joostes õueväravast ja karjub*): Hei, sina sohipoeg! Tule välja! Tule mehe vastu! Tule mõedame, kummal pike-mad pussid! Aga too ka verepütt ja mõla kaasa! Siin on mees, kes tahab verd lasta! (*Lõgistab pussiteraga vastu väravapulki.*)

ANDRES (*ilmub elamu uksele, muigavalt*): Mis on, kallid üleaedne?

PEARU: Tule mehe vastu! Tule soolikaid laskma! Tule päid otsast võtma! (*Lõgistab pussiga.*)

VIIU (*tuleb joostes mööda rööbasteed*): Vanamees, hull loom! Mis sa selle pussiga siin? . . .

PEARU (*naisele*): Kas sa suad minema! Kas sa suad koju! (*Jookseb naist taga ajades rööbasteed mööda ära.*)

ANDRES (*astub mõne sammu värava poole*).

KRÕÖT (*jookseb talle järele ja haarab teda varrukast*): Ära mine, Andres! Ära mine, mul on hirm!

ANDRES: Mis sa tast, tühjast, kardad. Vaat' kui võtan teiba ja näitan talle, kuidas naabri väravas pussi ihutakse.

KRÕÖT (*nuttes*): Kulla Andres, jäta ta! Tule tuppa, tule kärmesti tuppa!

ANDRES: Ega ma tahagi minna. Ma muidu niisama, et vaat' kui võtan teiba, mis ta siis oma pussiga ikka. Mis sa, rumalukene, siis sellepärast nutad. (*Läheb ühes naisega majja.*)

PEARU (*tuleb joostes, lõgistab jälle pussiga ja karjub*): Sul põle julgust, sohipoeg! Poed tuppa eide selja taha! Hoiad eide seelikust kinni! Tule välja, kui mees oled! Tule verd laskma! Tule verepütti loputama!

VIIU (*ilmub ühes sulasega värava taha*).

SULANE (*suur tugev mees, hiilib Pearu selja taha, viskab talle köie ümber keha ja seob ta käed selja taha*).

PEARU (*viskleb ja püüab sulase käest vabaneda, kuid sulane viib ta ära*).

VIIU (*lahkub ühes nendega*).

(*Eesriie.*)

2. PILT

Eelmise pildi lavaseadeldis.

Kevadine õhtu mõni nädal hiljem. Päike on juba ammu loojunud ja õu ning selle ümbrus on täidetud maheda kuuvalgusega. Koplis laulab ööbik.

MARI (*seab oma pastlaid aidaseinale kuivama*).

JUSS (*tuleb ja hakkab ka oma pastlaid jalast ära võtma*).

MARI: Sina jäid täna õige hilja peale.

JUSS: Ära tahab, sinder, hinge võtta! Süüa annab pisut rohkem kui endine peremees, aga tööga tapab veel paremini! Just nagu jäksaks keegi kõik tööd ühe päevaga ära teha.

MARI: Miks sa siis jäid Vargamäele?

JUSS: Loll olin, sellepärast.

MARI (*lõbusalt trallitades*): Jussike, Jussike, Vargasoo ussike!

JUSS: Miks sa mind narrid, Mari?

MARI (*lõbusalt*): Tahan sind Vargamäelt välja süüa.

JUSS (*rõhutades*): Ei lähe mina siit enne kui lähed sina.

MARI: Mis sul minust on?

JUSS: Aga mis siis sinul minust on, et tahad mind Vargamäelt välja süüa?

MARI: Ää põikle ühti kõrvale. Miks ei lähe sa Vargamäelt enne kui lähen mina? Sa ütlesid ju, et pere-mees su siin tööga tapab.

JUSS: Tapabki, mis sa siis arvad. Tapab iseenda ja tapab ka minu.

MARI: Aga miks sa siis Vargamäelt ära ei lähe?

JUSS: Ei lähe, näe. Las tapab kui tahab.

MARI (*laulab*): Jussike, Jussike, Vargasoo ussike! Nipinapi kaelake! Limpalampa jalake!

JUSS (*värisevi huuli*): Sina ära naera minu kaela ja jalgu, ega ma ise neid põle teind.

MARI: Mis ma siis naeran, sind ennast või?

JUSS (*väriseval häälel*): Naera keda tahad, mitte mind ega mu jalgu.

MARI (*lõbusalt*): Jussike, Jussike, Vargasoo ussike! Nipinapi kaelake! Limpalampa jalake!

JUSS (*kelle huuled imelikult tõmblevad*): Olgu — mina lähen! (*Läheb, ilma et ta tüdrukku poole kordagi silmi tõstaks.*)

MARI: Juss, kuule, kuhu sa lähed?

JUSS (*läheb väravast välja*).

MARI: Juss, kuule, kuhu sa lähed?

JUSS (*lahkub paremale*).

MARI (*hirmunud häälega*): Juss! (*Nähes, et Juss läheb puu alla ja hakkab ennast pooma, kiljub.*) Juss! (*Karjub.*) Mis sa, hull loom, ometi teed! (*Jookseb Jussi juurde, haarab temast kinni ja tirib ta meeletu jõuga õue tagasi. Siis hingeldades.*) Mis sa, hull loom, tahtsid teha?

JUSS: Himu on elust otsas!

- MARI (*kelle hääles on palju lapselikku hirmu ja õrnust*): Juss, armas Juss!
- JUSS: Mis sul sest on?
- MARI: On, Juss, on!
- JUSS (*uriseb*): Aga aita ei lase.
- MARI (*pöörab poisile pooleldi selja*): Eks võta mind siis ää, kui aita tahad.
- JUSS (*puhtsüdamlikult*): Küll võtaks, Mari, aga sina ju ainult lõõbid minuga.
- MARI: Änam ei lõõbi.
- JUSS: Himu on elust otsas. Suren niikuinii seia Vargamäele, mida varem seda parem. Peremees tapab tööga, sina naeruga. Mina olen sinu naerus, mina olen kõigi naerus. (*Puhkeb nutma.*)
- MARI (*kelle meel läheb haledaks*): Juss, ära nuta! (*Pöörab näo kõrvale ja puhkeb ka ise nutma.*)
- JUSS (*tüki aja pärast*): Mul on ammugi himu elust otsas, sellepärast ma seda nõõri pükste peal kannangi.
- MARI: Võta mind ää, Juss, aga ära sa seda hullu tükki tee, et end üles pood.
- JUSS: Sa ei tule ju mulle, lõõbid ainult.
- MARI: Nüüd tulen, änam ei lõõbi. Usu, Juss! Ja tead mis? Me ei lähegi Vargamäelt ära, jäämegi seia.
- JUSS: Alati Vargamäe sulaseks ja tüdrukuks?
- MARI: Ei. Mina tean, kuhu me läheme.
- JUSS: Kuhu siis?
- MARI: Vargamäe sauna! Saunakambrisse!
- JUSS: Kes meid sinna laseb?
- MARI: Küllap lastakse. See plaan oli mul juba ammugi. Rääkisin ääriveeri sellest saunatädiga ja tegin ka peremehega juttu. Mõtlesin, et mina oleksin ikka linna otsas, kui saaks mehe ja võiks Vargamäe sauna minna. Aga meest põlnd kuskilt võtta. Olid küll sina, aga ma ei teand, mis sinust arvata, kas kõlbad või ei kõlba. Nüüd tean, et kõlbad.
- JUSS (*rõõmsalt*): Tõesti ikka, Mari?
- MARI: Tõesti, tõesti, Juss!
- JUSS: Küll oled sina, Mari...
- MARI: Mis ma olen?
- JUSS (*võtab Mari käest kinni*): Kallis!

MARI: Pane nüüd nõor ära.

JUSS: Seda nõori kannan eluaeg pükste peal. (*Seob nõori endale vööle.*) See on mu kõige kallim nõor.

MARI: Tegid temast silmuse, ja mina läksin sisse.

JUSS: Just. Endale tegin, aga sina läksid jalgupidi sisse.

MARI (*naerdes*): Või jalgupidi! Kas ma nüüd tohin laulda: Jussike, Jussike, Vargasoo ussike?

JUSS: Nüüd laula kuis süda kutsub. Nüüd tean, et su laulud tulevad heast südamest. (*Võtab jälle Mari käest kinni.*)

(*Eesriie.*)

TEINE VAATUS

3. PILT

Lavaseadeldis kujutab Vargamäe Eespere õue seitsme aasta pärast.

Vana eluhoone asemele on ehitatud uus, suurte akendega ja palju ruumikam kui endine. Ait on vana, ent ta katus parandatud. Aed ja aiavärv on uued. Elamu eest viib teerada paremale.

Noor suvi.

HUNDIPALU TIIT (*umbes 45-aastane, tõsise ja targa olekuga mees, istub aidatrepil ja popsib piipu*).

ANDRES (*tööst ja rühkimisest juba karmimaks ning hoolimatumaks muutunud, on tööriides ja lõpetab parandatud harkadra sidumist*).

TIIT (*jätkab katkestatud juttu*): Nojah, aga kui võtta teisest küljest, siis oled sa selle seitsme aastaga siin Vargamäel ikka hulga tööd ära teind. Uue elumaja, hulk kraave, kive kaalutud, heinamaad puhastatud...

ANDRES: Aga kui palju on tegemata. Kui palju on veel vaja teha, et Vargamäe oleks see, mis ta peaks olema!

TIIT: Just kui mul Hundipalulgi. Aastate viisi oled aina teind ja teind, aga ikka pole küllalt.

ANDRES: Kui seda mõelda, siis tuleb vahel otse hirm peale. Paistab, nagu ei jõuaks ükski inimene õieti seda teha, mis mõni Vargamäe või Hundipalu nõuab.

KRÖÖT (*hädine ja haige, tuleb elamust*): Vanamees, mine vaata, mis selle Tõmmikuga seal lauda juures on. Mari ütles, et...

ANDRES: Mis tal seal ikka on, poegima hakkab, mis muud.

KRÕÕT: Aga esimest korda, peaks ehk vaatama.
ANDRES (*tõustes*): Hundipalu, ehk tuled ka nõuks
kaasa?
TIIT (*tõuseb*): Eks läheme siis pealegi. (*Mõlemad eest
paremale ära.*)
KRÕÕT (*läheb ebakindlate sammudega aidani ja istub
jõuetult aidadrepile*).
MARI (*laulab maja taga*):

Kui mina alles noor veel olin, noor veel olin
lapsepõlves mängisin, mängisin
ei mina teadnud siis veel seda, siis veel seda,
mis mina nägin silmaga, silmaga.

KRÕÕT (*on toibunud, tõuseb ja läheb aita*).
MARI (*tuleb maja tagant pangedega, milles on vasi-
kate jook, paneb panged maha, võtab aidadrepilt
jahumati ja hakkab vasikate joogisse jahu segama*):

Näitab ennast rõõmul siiski, rõõmul siiski,
süda on täis kurvastust, kurvastust.
Ei me tea, kas me saame, kas me saame,
siin veel kokku tulema, tulema.

KRÕÕT (*tõstab aidast voki välja*).
MARI (*imestades*): Noh, mis sel perenaisel nüüd pähe
tuleb, et voki välja tõstab?
KRÕÕT: Ei taha enam süngis olla, himu on sellest
vedelemisest otsas. Juba ammust ajast see lõng mul
korrutamata, katsun, kas jaksan või ei.
MARI: Maksab nüüd perenaisel sellega haigest peast
jännata, eks mina oleksin võind seda teha.
KRÕÕT: Ega ina siis sellepärast, aga ma tahan midagi
teha, et must natukenegi abi oleks. Sinul niikuinii
jooksmist küllalt.
MARI (*rõõmsatujuliselt*): Pole viga, perenaine, küll
saan hakkama.
KRÕÕT: Mis sind rääkida! Sina oled ju ikka nii nobe
ja kärmas, nagu ei teeks töö ja talitus sulle üldse
mingit vaeva.
MARI (*tõrjudes*): Mis mind nüüd! Perenaine oleks
pidanud mu ema nägema!
KRÕÕT: Vargamäel on ju nõnda, et mis aasta edasi,
see hullem.

MARI: Kuidas nii, hullem?

KRÕÖT: Noh, esteks olin lasteta, siis tuli Liisi, siis Anni, Maret ja nüüd neljas juba südame all... Aga töö? See aina kasvab, lastevaevast hoolimata.

MARI: Kas siis perenaisel lastest rõõmu ei ole? Minul on oma Jukust ja Katast nii hea meel, et...

KRÕÖT (*nukralt*): Sinul on esimene poeg, minul kõik tütre!

MARI: Ka tütardest tuleb tuge.

KRÕÖT: Aga vanamees ootab kohapärijat, ootab pere-meest. Veel täna ütles, et oleksid ometi pojad, ehitaks Vargamäele kas või linna.

MARI: Küll nüüd tulebki poeg, ega perenaine muidu nõnda kaua.

KRÕÖT: Annaks taevas, et ometi kord! Ainult kui mu endaga midagi ei juhtuks.

MARI: Heldene aeg, mis siis perenaisega peaks juhtuma! On seni kõik hästi läinud, läheb ka seekord. (*Silmitseb perenaist siiski kuidagi murelikult*).

KRÕÖT (*lühikese pausi järel*): Mari, kui minuga peaks midagi juhtuma, kas tuled siis ka vahel minu lapsi vaatama?

MARI: Heldene aeg! Mis siis perenaisega peaks juhtuma!

KRÕÖT: Olen vahel mõelnud, et kui mind änam ei ole, küll tahaksin siis, et sina mu laste ema oleksid. Sinu kätte jätaksin nad rahuliku meelega.

MARI: Issand jumal! Perenaine ei peaks nõnda rääkima! Mul on ju Juss, kuhu ma siis tema panen?

KRÕÖT: Ega ma siis seda, ma ainult muidu niisama, et kui see võimalik oleks, siis...

MARI: Aga selle lõnga korrutamise peaks perenaine küll jätma.

KRÕÖT: Las ma ometi katsungi natuke.

MARI: Ega perenaisel mind praegu tarvis ole?

KRÕÖT: Ei. (*Hakkab ketrama.*)

MARI: Ma lähen siis lauda juurde. (*Lahkub.*)

PEARU (*tuleb laial käigul mööda rööbasteed. Värava kohale jõudes märkab Krõõta, laseb rinnuli väravale ja jääb teda vahtima*): Tere kua, nuabri pereeite!

KRÕÖT (*pisut ehmunult*): Tere, tere!

PEARU (*lööpivalt*): Vuatan ja vuatan, ratas käib nii, et pulki ei näegi. (*Tuleb vāravast õue.*) Ja aina ühe jalaga... Minu eit sõtkub kahe jalaga, vokk teeb sorr, sorr, sorr. Aga sinul aina vurr, vurr, vurr. Veart vokk! (*Istub ja vahib ketrajat.*) Näost oled ära jäänd, kallis nuabri eit. Sul on kange vanamees, tapab su tööga ära. Tapab enese ja tapab ka sinu, sest tema rehnutt on ainult töö.

KRÕÖT: Kas teispere peremehel oli asja ka vōi?

PEARU (*pausi järele, nagu endamisi*): Vurr, vurr, vurr! Vurr vurr, vurr! Veart vokk! Ja näpud muud kui siblivad... Mõtlen vahel, kuidas ma seda piiriaeda lõhkusin, et Andrest kiusata, ja kudas sina siis tulid, laps süles, ja ütlesid oma heleda jaalega: «Kallis nuabrimees, miks sa aia eest ära lõhud, sa lased ju meie sead oma rukkisse...» Sellest hakkas mul häbi ja ma oleksin kas vōi ise sigadele rukkisse järele joosnud. Aga sina hakkasid neid heleda jaalega kutsuma, ikka «pōssa-pōssa-pōssa, kotsu-kotsu-kotsu». Ja sead, sindrid, tulid kõik rukkist välja ja traavisid sinu järele koju. Nende sigade pärast hakkas mul veel rohkem häbi... Sellepärast ma ei suandki seda aeda änam edasi lõhkuda.

KRÕÖT: Minu vanamees läks lauda juurde lehma vaatama.

PEARU (*kerge pausi järele*): Jah, kange vanamees on sul, pagana kange! Vurr, vurr vurr!

KRÕÖT (*kellele jälle nõrkusehoog kipub peale tulema, tõuseb voki tagant ja läheb aita*).

PEARU (*Krõõda äraminekust pisut ehmunud, tõuseb ja astub mõne sammu aidaukse poole, ning küsib süüdlasena*): Kas teispere perenaine läks minu pärast ä'ä vōi?

KRÕÖT (*aidast, vaevalise häälega*): Ei... mul on ... siin aidas tegemist...

TIIT (*tuleb ühes Andresega eest paremalt*): Nāe... Tere, Oru!

PEARU: Tere, Hundipalu!

TIIT: Noh, kuidas siis läheb ka?

PEARU: Käisin heinamaad vuatamas...

TIIT: Kas vōib vikati varsti juba sisse panna?

PEARU: Ei veel, hein tahab alles kasvada. Aga tänavu suab teda rohkem kui mullu. Välja all loodheinamual, kus vesi peale paisutatud, luhtab nagu puht vussuhein kohe.

ANDRES (*nöökivalt*): Ja minu karjamaa soliseb nagu puht loodheinamaa. Lehmad sõitku või lootsikuga.

PEARU (*pilkega*): Kui su lehmad oskavad, eks siis las sõidavad.

ANDRES: Kallis üleaedne, see põle ometi nali! Minu karjamaa on puha vett täis!

PEARU: Aga mis see minusse puutub, et sinu karjamaa vett täis on?

ANDRES: Sina paisutad seda vett.

PEARU: Mina paisutan vett oma heinamuale.

ANDRES: Aga mina nõuan, et sa selle veepaisutamise lõpetad.

PEARU: Sina nõuad? Kes võib nõuda, et mina oma kruavis ei tohi vett paisutada! Kruav on minu mua peal ja mina võin temaga teha mis tahan.

ANDRES: Ah siis selleks oligi vaja sul kraav täiesti oma maa peale saada?

PEARU (*pilkava muigega*): Ega ma loll ole, et oma raha eest hakkas teise mua peale kruavi kaevama.

ANDRES: Nii et mina olin siis see loll, mis?

PEARU: Seda tead ise paremini.

ANDRES: Muidugi, muidugi. Nüüd ma tean, et kalli nuabrimehega ei tohi kunagi kahasse kraavi kaevata, muidu jookseb vesi su enda maa peale.

PEARU: Mina paisutan ainult oma mua peale vett, kui kohapidamise rehnutt seda nõuab.

ANDRES: Kas see oli sinu kohapidamise rehnutt, kui sa lõhkusid piiriaia maha ja lasid minu sead oma rukkisse? Kas hakkas kade meel, et minu loomad omapead kesal kolasid?

PEARU: Või omapead! Sul käib ju eit sigade karjas.

ANDRES (*järsku vaiksel ja tõsiselt*): Seakarjas käib ehk sinu eit. Minu oma talitab nagu täisperenaine muistegi: niipea kui suu paotab, on sead ta kannul.

PEARU (*kiitvalt*): Jah, hele jaal on sinu eidel küll, aina kuula kohe.

ANDRES (*kärgatab*): Mis tead sina ka minu eide häälest? Mis on sinul sellega tegemist?

KRÕÖT (*on aidauksele ilmunud, Andrest vaigistades*): Andres!

PEARU (*tagasitõmbunult*): Tarvis õige minema hakata, kaua sa ikka kempled. Head päeva siis!

TIIT: Head päeva!

PEARU (*läheb väravast välja, seal aga pöördub ümber ja ütleb üle aia*): Ah jaa, oleksin peaaegu unustanud: sinu hobused olid öösel minu rukkis, ehk tuled vaatad kahjud üle.

ANDRES: Sinu kari tallas kevadel minu orasel. Olen ma sulle oma kahjust rääkind? Ja kuidas said minu hobused sinu rukkisse?

PEARU: Kulla nuaber, kust mina seda tean?

ANDRES: Mina ise panin õhtul koplivärava kinni ja vaatasin aia üle, et oleks kõik korras.

PEARU: Aga hommikul oli värav irvakil, kui ma hobused kopli tagasi küütisin.

ANDRES: Siis oli see mõne inimese kätetöö, minu hobused väravaid võrust lahti ei võta ja üle pulga ei tõsta.

PEARU: Sa reagid seda, nagu oleksin mina su hooste ja koplivärava vaht.

ANDRES: Kui oledki, või sa seda kellelegi ütled.

PEARU: Noh, kas tuled vaatama, mis su setukad mu rukkiga on teind?

ANDRES: Kui olid setukad, siis põlnd minu omad.

PEARU: Mul on sulane tunnistajaks, et olid sinu omad.

ANDRES: Kas sinu sulane võib tunnistada, et mul on setukad?

PEARU: Kas tuled minu sasitud rukist vaatama või ei?

ANDRES: Ei! Sinu sasi jõuan ma alati välja maksta, kui tahad.

PEARU (*ägedalt*): Siis läheb see asi prossi alla. Küll kohtu-kulli ees näeme. (*Lahkub.*)

ANDRES (*Tiidule*): Näed, nõnda elatakse Vargamäel.

TIIT: Seda ma näen ja kuulen jah, et nõnda. Mina elan küll siis lausa paradiisis oma üksikul mäenukil: ei riidu ega kohtukäimist.

ANDRES: Vargamäe peaks olema ühe peremehe käes, siis võiks siin elada nagu vürst.

TIIT: Siis muidugi. Peab liikuma hakkama. Tahtsin vallamaja poole minna. (*Annab Kröödale kätt.*) Saa varsti terveks, perenaine!

KRÖÖT: Täna soovimast, aga viga liiga loomulik.

TIIT: Loomulikud vead paranevad iseenesest, kui õige aeg. Head päeva!

KRÖÖT: Head päeva!

TIIT (*Andresele*): Head päeva!

ANDRES: Tervisi kodu poole!

(*Saadab Tiidu väravast välja ja tuleb siis tagasi.*)

KRÖÖT: Sa ehk oleksid võind ta rukist vaatama minna, kui just meie hobused...

ANDRES (*ägedalt*): Aga mis siis, kui see kõik on Pearu enda töö? Kui tema ise lasigi meie hobused koplast välja?

KRÖÖT: Mis siis tema neist...?

ANDRES: Mis muud kui tahtis tasa teha: nende kari käis meie orasel, nüüd olid meie hobused tema rukis. Peaks passima minema, saaks teise, sindri, ehk kätte, annaks nii, et teab.

KRÖÖT: Mis sa nüüd ikka kohe nõnda, mõni veel pärast kuuleb.

ANDRES: Kuulgu või ise. Mina nalja ei mõista.

KRÖÖT: Mis sa tühjaga jändad. Ega sina teda ikka targemaks tee.

ANDRES: Kas pean siis alla vanduma või?

KRÖÖT: Kas või alla vanduma, siis ta süda saab ehk rahu.

ANDRES: Aga minu süda?

KRÖÖT: Targem annab järele.

ANDRES: Soo! Et mina olen targem, siis peaksin ma laskma tõe ja õiguse jalge alla tallata?

KRÖÖT (*ohates*): Kuhu selle tõe ja õigusega ikka saab? Krutskid maksavad Vargamäel rohkem.

ANDRES: Maksku, aga mina nõuan tõe ja õigust.
(*Võtab adra õlale ja lahkub.*)

(*Eesriie.*)

KOLMAS VAATUS

4. PILT

Vargamäe Eespere elamu eeskamber. Vasakus seinas asub aken ja uks, mis viib koja kaudu õue, tagaseinas on uks rehetuppa ja paremas seinas uks, mis läheb tagakambrisse.

Teise jõulupüha õhtupoolik.

JUSS (*kellel on pihtkasukas seljas ja läkiläki peas, tuleb koja kaudu kambrisse*).

ANU (*tuleb rehetoast*): Näe, Juss! Kas sa tulid oma naist ja lapsi vaatama või?

JUSS (*lööb silmad maha*): Ma niisama...

ANU: Tead, noor mära oli aina märg kohe, kui nad koju tulid. Ajand teised teel mõisa soos võidu. Andres kupatand pikast kirikuliste voorist mööda. Maril käind kohe külm tuul südame alt läbi, kui noor mära lõikama pand. Jäi teine nüüd sinna rehetuppa lapsi imetama... Peremees ost teisele kõrtsi juurest magusat viina, toond välja, sisse põle Marit kutsunud. (*Lühikese pausi järel.*) Miks sa midagi ei lausu, Juss?

JUSS: Mis ma ikka lausun.

ANU: Jah, eks ta ole. Mis saunamees ikka peremehele võib! Aga ei ta hakka ühti veel teist naist võtma. Krõõt suri kevadel ja nüüd on juba jõulud. Ei tea, kuidas ta nõnda läbi saab, priske ja noor mees teine, inimesel ju ikka oma tujud ja tahtmised.

JUSS (*tõuseb ja astub rehetoa ukse poole*).

ANU: Lähed õige Mari jutule või?

JUSS (*kohmab*): Lähen vaatama.

ANU: Mine, mine jah. Peremees on praegu tagakambriis. Kutsus minu vanamehe ka sinna — õlut jooma.

JUSS (*läheb rehetuppa*).

ANU (*piilub ukse vahelt talle järele*).

MADIS (*tuleb tagakambrist*).

ANDRES (*tuleb Madise kannul tagakambrist*): Ma lähen ja talitan hobused ära. (*Võtab varnast kübara.*) Tahtsin täna veel Hundipalule minna.

MADIS: Nojah, pühade aeg.

ANDRES (*lahkub esiku-ukse kaudu*).

MADIS (*hakkab pihtkasukat selga tõmbama*).

ANU (*astub ta juurde*): Mis see peremees sulle rääkis?

MADIS (*heas tujus*): Mis ta rääkis? Pühade õlut andis.

ANU: Mina mõtlesin, et tahtis midagi rääkida. Aga on sel Jussil, vaesekesel, nüüd õige päevad!

MADIS: Mis tal siis viga on?

ANU: Ei ole teisel ju änam naist ega kedagi.

MADIS: Eit, jäta niisugused jutud! Kes talt ta naise on võtt?

ANU: Noh, naine on ju kevadest saati siin — peres. Ja oma lapsed tõi Mari ka perelaste juurde. Juss elab üksinda saunas nagu vana hunt. Tahab naise juurde, käigu vargsi nagu ehal.

MADIS: Kuule eit, sina ära topi oma nina teiste asjade vahele! Mis peres on, see on pere asi, saun olgu pere kohta kurt ja tumm. Mõistad?

ANU: Ega siis Juss peres ole, tema on ju alles meie juures saunas.

MADIS: Eit, ma ütlen sulle, ära puutu Andrest, tema on huilem kui Pearu, kui sa ta vihale ajad. Ta võib meid kas või südaööl saunast välja kihutada või lööb su lihtsalt maha. Tema ei hooli. Ta ise ütles mulle just praegu Pearu kohta, et: annaks teiseie, litsile, kere peale, aga pärast löö teine, ligund, südame-täiega maha, mine teise pärast veel Siberi. Niisuke mees on Andres. Sellepärast hoia oma suu. Ei puutu tema sind, siis hoia end tema eest, mida kaugemal, seda parem.

ANU: Ma ju ainult sinule, vanamees. Ja Jussile ... hale meel teist, vaesekest, vaadata!

MADIS: Juss on mees, ajagu ise oma asjad. Võtku naine perest ää, kui tahab. Mingu kas või Varga-

mäelt minema, kui muidu ei saa. Ega ta põle seia laulatatud.

ANU: Juss nüüd mees! Kus on see mees, kes läheb ise lehma lüpsma, kui omal naine peres? Kas Andres läheks lehma alla? Või oled sina läind? Sa äratad mu veel surnustki üles, kui vaja lehma lüpsa.

MADIS: Nojah, olgu pealegi nõnda, aga pea siiski suu. Mis parem on parem. Kas sa tuled ka ära sauna juurde või jääd veel siia?

ANU: Mis mul siin änam, Mari ju nüüd kirikust tagasi ja jälle ise perenaine. (*Lahkub ühes Madisega koja-ukse kaudu.*)

JUSS (*tuleb rehetoast ja läheb sihitute sammudega akna poole*).

MARI (*tuleb natuke hiljem rehetoast ja astub Jussi juurde*): Tahtsid õige minuga rääkida või?

JUSS: Oleks taht jah.

MARI: Miks sa siis ei rääkind?

JUSS: Laste pärast...

MARI: Eks räägi siis nüüd...

JUSS: Miks sa täna peremehega kiriku sõitsid ja eile, esimesel pühal, minuga ei tulnd?

MARI: Peremees kutsus.

JUSS: Mina kutsusin sind ju eile ka.

MARI: Ei võind ju lapsi üksi jätta.

JUSS: Kas täna lapsi ei olnd?

MARI: Täna tuli saunatädi.

JUSS: Eks ta eile oleks niisama tulnd.

MARI: Täna kutsus teda peremees.

JUSS: Eile oleks mina kutsund.

MARI: Aga sina põle ju peremees, sina põle kellegi kutsuja. Ega ole ainult meie lapsed, pere lapsed ju ka.

JUSS: Aga kui oleks peremehega rääkind?

MARI: Ma ei julend peremehele poja pärast, et kes teab...

JUSS (*on nõutu ja vaikib*).

MARI (*lühikese pausi järel*): Kas sa siis ei taht, et ma peremehega kirikusse läksin?

JUSS: Ma mõtlesin terve tänase päeva, et miks sa küll eile minuga ei tulnd.

MARI (*nagu vabandades*): Ma änam ei lähe peremehega, kui sa ei taha.

JUSS (*natukese vaikimise järel*): Ütle, Mari, kas sa oled mõnikord kahetsend, et sa mulle naiseks tulid?

MARI: Ei, Juss! ... Miks sa seda küsid? Meil on lapsed.

JUSS: Sa rääkisid kord, et armastad peremehe lehma, kes annavad hulga piima, ja tema üttesid, kel krubis villaga talled ... Kui sa minule põleks tulnd, siis oleks sa võinud ehk nüüd selle kõik kätte saada.

MARI: Juss, sa lähed saunas üksinda arust ära. Või ajavad teised inimesed oma juttudega su pea segi?

JUSS: Teised ka. Pearu nokib mind alati.

MARI: Mis ta siis ütleb?

JUSS: Ütleb, et küllap sa jääd Marist ilma, sest Marist saab nüüd Vargamäe perenaine.

MARI: Juss, ä'ä a'a niisugust juttu.

JUSS: Ega siis mina, teised. Nemad võtavad minu kallal ... Ja siis tulevad mul omal ka vahel niisugused mõtted. Ei tahaks küll nõnda mõtelda, aga ikka mõtlen, ei saa parata, nagu iseenda kiuste.

MARI: Aga sina ära kuula, mis teised loravad. Ega minulgi siin kerge ole. Kaks last rinna otsas, terve kari suuremaid sabas, suure koha tegemine ja toimeetus pealekauba.

ANDRES (*tuleb esiku-uksest*): Näe, Juss! Eks sa, Mari, anna Jussile pühade õlut.

MARI (*annab Jussile õllekannu*): Joo!

ANDRES: Ega sa, Mari, ei tea, kus see Hundipalu päsmri on?

MARI: Eks siinsamas. (*Võtab riiete alt varnast päsmri.*)

ANDRES: Ma mõtlesin, et lähen õige Tiitu vaatama ja viin selle ära, neil on ehk omal vaja.

MARI (*pühib närtsuga päsmri hästi puhtaks.*)

JUSS (*lahkub esiku-ukse kaudu.*)

ANDRES: Mis see Juss tahtis? Oli tal asja ka või?

MARI: Ei, mis asja nüüd. Tuli teine niisama, pühade aeg.

ANDRES: Mõtlesin, et tuli ehk selle kirikuskäimise pärast.

MARI: Mis nüüd sellest.

ANDRES: Oli teine niisuguse imeliku näoga.

MARI: Nimetas ainult, et...

ANDRES: Seda ma arvasin kohe. Mõtlesin juba hommikul seda, kui sõitsime... Mõtlesin, et kui me kahekesi võikski nõnda sõita.

MARI (*ei võta viimaseid sõnu kuuldavaks*).

ANDRES: Sina, Mari, kõlbad nii hästi Vargamäe perenaiseks, oled krapas ja kärmas ja lastega saad ka toime.

MARI: Miks peremees kallil pühade ajal niisukest patujuttu a'ab! Mul ju omal lapsed ja Juss.

ANDRES: Mari, see põle patujutt, kui ma ütlen, et sa kõlbaks. Tõejutt, sina kõlbaks küll seia perenaiseks ja oleks võindki selleks saada, kui asjad oleks teisiti. Mul põleks uue perenaise otsimist ega kedagi, perenaine oleks olnd käes — tubli ja töökas, muud kui las' käia.

MARI (*põllenurgaga silmi pühkides*): Peremees ei peaks nõnda rääkima!

ANDRES: Miks siis mitte? Miks ei või ma siis öelda, et kui sinul põleks Jussi, siis võiks sa kas või tänapäev Vargamäel perenaiseks saada? Nutta põle siin midagi.

MARI: Kadunud perenaine rääkis ka sellest... laste pärast (*Puhkeb uuesti nutma*.)

ANDRES (*julgemalt*): Näed, ka Krõõt, mitte ainult mina. Sina, Mari, oled kohe perenaiseks nagu loodud, sul on niisugused käed otsas, saunas ei jätku neile tööd, tuleb puudus kätte. (*Tõmbab endale kaska selga*.) Oleks ma oma elu ette teadnud, siis põleks ma Jussil kunagi sauna lubanud asuda ning siis võib-olla oleks sa veel tänapäev tüdruk ja sinust oleks võind saada Vargamäe Eespere perenaine.

MARI (*paluvalt*): Peremees, ää räägi nõnda, see on kurjast.

ANDRES: Kui kurjast, siis kurjast, aga perenaiseks tahaks sind ikkagi. (*Lahkub kojaukse kaudu*.)

MARI (*istub ja nutab, siis hakkab silmi kuivatama*).

JUSS (*tuleb joostes kojauksest ja tal on nägu, nagu kutsuks ta Marit surmasuust põgenema*): Mari, tule

koju! Võtame kohe oma lapsed ja lähme. (*Tahab minna rehetuppa.*)

MARI: Juss! Ä'ä ole imelik. Mis sulle nüüd korraka sisse on läind?

JUSS: Kas sa ei tea, mis täna kõrtsi juures tehti?

MARI: Mis seal siis tehti?

JUSS: Seal kakeldi sinu pärast.

MARI: Minu pärast?

JUSS: Kas peremees sulle ei rääkind?

MARI: Ei.

JUSS: Aga minule rääkis praegu teispere sulane. Tema oli kõrtsis ja nägi seda kõike oma silmaga.

MARI: Mida ta's nägi?

JUSS: Nägi, et Eespere Andres ostis kõrtsist magusat viina ja jootis seda sinule väljas saani juures.

MARI: Mis siis sellest?

JUSS: Pärast seda tulnd Andres kõrtsi tagasi ja siis öelnd talle Pearu: «Miks sa sauna-Jussi naise käest ära võtsid? See, vaeneke, vahib vesise suuga pealt, kui sina tema naisega...» Rohkem pole saand Pearu öelda, sest nüüd and Andres talle lõua alla niisuguse hoobi, et Pearu kõrtsi põrandale selili kukkunud. Tule, Mari! Võtame oma lapsed ja lähme!

MARI: Juss, ole nüüd ikka... Kuidas ma siis nii järsku? Kes hakkab siis peremehe poega toitma, kui ma nüüd kohe ä'ä lähen? Peab ikkagi väikese Andrese enne piimast välja imetama, sest perenaine palus surmavoodil nii. Kõvast' ja kõvast' hoidis ta veel surreski minu kätt.

JUSS (*värisevail huulil*): Sa ei tulegi enam sauna, Mari!

MARI: Tulen, Juss, aga kohe ei saa ju, mõistad isegi.

JUSS: Ei sa tule.

MARI: Kust sa selle võtad, et ma ei tule?

JUSS: Ei tule.

MARI: Tulen, usu.

JUSS (*haarab ta käe*): Tule täna, tule praegu kohe!

MARI: Kuidas ma siis kohe tulen? Peremees läks kodunt ära ja nüüd pista plehku, jäta maha kõik ui-ai. Ei, mina täna ei tule, saagu homme mis saab. (*Läheb rehetuppa, kus laps nutab.*)

JUSS (*istub ja langeb kõssi*).

MARI (*tuleb rehetoast ja võtab soojamüüri nõõrit lapse mähkme*).

JUSS (*astub ta juurde ja küsib kõlatul häälel*): Mari, kas sa siis tõesti täna ei tule?

MARI: Praegu mitte. Ma ei või lapsi ega maja omapead jätta. (*Lahkub rehetuppa*.)

JUSS (*kobib esiku-uksest välja*).

(*Eesriie*.)

5. PILT

Eelmise pildi lavaseadeldis.

Järgmise aasta septembripäeva hilisõhtu.

MARI (*istub ahju seina ääres ja parandab laste riideid*).

ANDRES (*istub laua juures ja parandab valjaid*).

PEARU (*tuleb suure kolinaga kojauksest sisse*): Tere kua, kallis nuabrimees! Sina ei tule ega tule mind vaatama, mina tulin siis sind. Kuda sa elad ja oled kua? Põle sind enam millalgi näind. Ootasid, et kutsud mu kua Jussi maha viima, aga ei ühti. Sina laulsid ja lugesid ilma minuta seal surnuaia taga Jussi haul.

ANDRES: Ega mina matukselekutsuja olnd, kutsuja istub seal.

PEARU: Tõsi jah, ega sina, kallis nuabrimees. (*Pöördub Mari poole*.) Tere kua, Mari! Alati oli sul nii rõõmus nägu ja aeva laulujaal suus, aga nüüd oled sa ära lõppend... Ja kõik selle Jussi pärast, kes tegi selle hullu tembu, et tõmbas ennast sinna lauda taha kuuseoksa! Veart mees oli see va sauna-Juss, ei mina teda laida. Aga õrnake, liiga õrnake! Ei kannatand välja selle kurja maailma naeru ja trotsi.

ANDRES (*karmilt*): Said oma lõõpimise palga kätte: Juss poos enda ülesse.

PEARU (*pühib silmi*): Ma ei sua muidu, kui pean silmi pühkima (*pühib silmi*), kodus lähen tagakambri ja pühin seal ning ütlen oma eidele, et Eespere Andres on ikka täismees, virufas mu siis kaks korda kõrtsi

põrandale, sest miks ma puutusin sind ja Jussi. Sina, Mari, käid nüüd iga jumala pühapäev Jussi haual. Mina tahan kua minna tema hauda vaatama. Sina ise, Mari, viid mu sinna ... ja sinu kõrval tahan talle issameie ära lugeda. Anna mulle oma väike käsi, Mari ...

MARI: Ära puutu! Räägi suuga, mitte kätega.

PEARU (*ei pane mikski, et Mari talle kätt ei anna, vaid pöördub Andrese poole*): Sina, kallis nuabrimees, ütlesid mulle, et mina sain oma lõõpimise palga kätte, sest Juss poos enda üles. Aga kas sina, Eespere Andres, võid endale vastu rinda lüüa ja ütelda, et sinu süda on puhas, et Juss oleks ka siis end üles poond, kui Mari oleks sauna tagasi läind?

ANDRES: Jah, kallis üleaedne, minu süda on puhas. Mina ei keeland ilmiski Marit-Jussi kokku saamast, olgu päeval või ööl. Aga kui Juss Marit sauna tagasi kutsus, siis ei saand ta ju minna, sest mul põlnd perenaist ega lapseimetajat. Sa tead väga hästi, et Mari andis oma lapse kõrval rinda ka minu pojale, kes Kröödast maha jäi. Krööot pani seda temale veel surmavoodil südame peale.

PEARU: Jah, oli üks veart inimene see Eespere perenaine. Niisuke si änam ei tehta. Ainult nõrga verrega, ei pidanud Vargamäel vastu. Ja siis tegin mina kogu laupäevase päeva ja terve öö läbi talle soos teed, parandasin seda soosilda, sest kirjutatud on: ja ma tahan oma ingli läkitada, et sa ei pea oma jalga vastu kivi tõukama. Mina olin sel ööl issanda ingel ja silusin Eespere Krõedale teed, kui ta läks Vargamäelt, hõövlilaastud pea all. Ja siis hakkas mul hirm seal soosillal iseenda ja sinu pärast siin Vargamäel, sest põlnd änam kedagi, kes ütleks lahke sõna, kes vuataks hea silmaga, kui meie kaks vänget vanameest peame oma rehnutti. Nagu kaks kärbest istume siin sitahunniku otsas ning tühised on kõik meie arupidamised ja suured rehnutid, sest ep ole änam seda heledat jaalt, kes ütleks: «Teispere peremees, miks sa meie sead oma rukkisse lased?»

ANDRES: Kallis üleaedne, miks sa selle asjaga nii palju lõõbid?

PEARU (*on solvunud*): Mina lõõbin?! Sina ütled, et mina lõõbin! Oh kõrjeleisson! Essuke olgu meiega! Ja andku rahu Krõeda ning Jussi põrmule! (*Pühib silmi ja lahkub.*)

MARI: Pearul on vist Jussi hing südame peal.

ANDRES: Kes seda teab, mis temal südame peal on.

MARI: Aga silmad jooksid teisel nii vett.

ANDRES: Purjus pea.

MARI: Ei tea, kas ainult purjus pea. Hale süda teisel ikka ka.

ANDRES: Viin teeb haledaks, haledaks ja kurjaks. Küllap olid tal ka täna omad asjad, miks ta tuli, ei muidu. Mitte Jussi ega Krõõda pärast!

MARI: Ei tea.

ANDRES: Mis seal teada. Tuli luurama, kuidas asjad meie kahe vahel on, kas hakkab midagi silma. Nägid, kuidas ta silmadega minu poole vilksis vaadata, kui ta sinule käsitsi kallale tikkus. See oli kõik sellepärast. Tahtis näha, mis mina teen. (*Lühike paus.*)
Kõik ju ootavad, et mis meie nüüd teeme, sest Jussi põle änam ja minul on perenaist tarvis...

MARI (*kohmab*): Ega nad siis ometi arva, et nii ruttu peale Krõõda ja Jussi surma...

ANDRES: Kes sellest hoolib. Kel siin ilmas aega on surnutega rehkendada. Surnud elavad omaette, meie omaette. (*Võtab käega ta piha ümbert kinni.*)

MARI (*on ehmunud ja palub*): Peremees, lase lahti, ära jända!

ANDRES: Ma ei jända ju, Mari, ma mõtlen tõsiselt. Ma olen ikka sinuga tõsiselt mõelnud. Ja nüüd ütlen sulle: hakka mul perenaiseks, päriselt kohe, laste emaks ja kõik.

MARI (*palub*): Lase lahti, peremees!

ANDRES: Ei või lasta, Mari. Tee mis tahes, änam ei või.

MARI: Lapsed ärkavad üles, näevad. (*Vabastab enda ja astub eemale.*)

ANDRES: Nähku. Üskord peavad nad seda ikka nägema: neile on tarvis uut ema. (*Tahab jälle Mari ümbert kinni võtta.*)

MARI (*tõrjub*): Ei mitte, peremees!

ANDRES: Miks sa nii tõrges oled? Kas sa siis mulle tulla ei taha või?

MARI: Ma ei tea, peremees, mis see on.

ANDRES: Ikka see Juss oma surmaga on sul meeles?

MARI: Juss ja kõik!

ANDRES: Noh, sellest Jussist võin ma sulle rääkida ühe saladuse.

MARI: Saladuse?

ANDRES: Sa mäletad seda ööd, kui Juss enda elule lõpu tegi. Sel ööl tulin ma koju ja mu põlv oli verine.

MARI (*kohkunult*): Andres! Sina siis sel korral ei kukkunudki? See oli Juss?

ANDRES: See oli Jussi-raibe jah. Ja kui ta jalad kuu-seokstesse põleks kinni hakand, siis ta oleks saand mulle ehk esimese sopsu selja tagant ära anda. Aga sel ajal, kui ta komistas, pöörasin ma ümber ja andsin talle jalaga. Nõnda läks hoop põlve ligi.

MARI (*silmad tõusevad tulvil vett täis*).

ANDRES: Niikuinii oleks ta ehk minu sel korral seal vigaseks teind, sest minul põlnd ju kusagilt miskit löömariista võtta ja temal oli pikk puss käes. Aga Jussil põlnd mehe südant. Kui selja takka ei saand ja esimene löök ei õnnestunud, hüppas ta üle kraavi metsa. (*Võtab käega ta piha ümbert.*) Nüüd sa tead kõik, Maril!

MARI (*püüab mehe kallistusest vabaneda*): See on nii imelik, et ajab hirmu peale.

ANDRES: Ära karda. Juss ei või änam midagi teha ei sinule ega minule, ega meie temale. Mis on, see on.

Minul suri Krõõt, sinul Juss, kahekesi oleme järel.

MARI: Aga lapsed?

ANDRES: Lapsed? Meil mõlemil on ju lapsed. Kõik olgu ühesugused, kõigil ühed õigused.

MARI (*silmad tõusevad vett täis, vaikselt*): Minu lapsed saavad siis perelasteks!

ANDRES: Ä'ä nuta, Maril! (*Surub teda endale vastu rinda ja sosistab.*) Sa saad ju Vargamäe perenaiseks!

(*Eesriie.*)

6. PILT

Eelmise pildi lavaseadeldis.

Nelipüha viimase püha õhtupoolik viisteist aastat hiljem.

Eesriide avanedes kostab rehetoast ristimistalituse lõpulaul:

Oh võtkem Jumalat,
suust südamest nüüd kiita,
jne.

Kõik külalised ei viibi antud ajal rehetoas, kus toimub ristimine, vaid osa neist on eeskambris. Teiste hulgas viibivad eeskambris ka Vihukse Anton, tema naine ja Rava Kustas.

VIHUKSE ANTON (*umbes 50-aastane peremees, istub pingil ja norskab, mis eriti selgesti kostab, kui laul lõpeb*).

VIHUKSE EIT (*raputab teda*): Mis sa, pime, siis kohe norinal.

RAVA KUSTAS (*umbes 40-aastane, priske mehejõmm, suur ärpleja ja lõõpija, sosistab talle*): Ei anna muidu õiget vahmiili välja.

ÜKS NÄINE (*hüüab üle ukse*): Palutakse kõiki tervist jooma. (*Kõik lahkuvad rehetuppa*.)

MARI (*kellel on pikas valges ristimiskleidis laps süles, tuleb rehetoast ja tahab minna tagakambrisse*).

ANU (*ta kannul*): Perenaine, küll mina vuatan lapse järele.

PEARU (*nüüd 55-aastane, pistab pea aknast sisse*): Tere kua, Mari, seeginane Mäe perenaine!

MARI: Tere, tere! Eks sa astu aga sisse, teised istuvad juba lauas.

PEARU: Pea, pea, kallid nuabrinaine! Sest paljud on kutsutud, aga pisut ära valitsetud. Jah, nõnda see meie eluke läheb. Sina, sauna-Mari, oled nüüd hulk uastaid Eespere Andrese seaduslik naine ja sui on temaga kuus last: Indrek, Ants, Liine, Tiiu, Kadri ja see väike, keda täna ristiti.

MARI: Sass!

PEARU: Või Sass, jah. Aga Jussi lapsi põle sul teps änam! Surm viis nad ä'ä! Juss kutsus oma Juku ja Kata endale mulla alla järele. Nõudis omad kõik kätte.

MARI: Mis me sest nüüd änam... (*Läheb tagakambri.*)

PEARU: Jah, mis ma sest nüüd änam.

INDREK (*15-aastane kõhnavõitu, suurte silmadega poiss, väljub samal hetkel rehetoad, tühi õllekann käes*): Tere, teispere isa!

PEARU: Tere kua, Indrek, minu kalli nuabrimehe äbärik. Veart mees on sinu isa, veart mees! Aga sinuga, oh Indrek, ei ole tal mitte õiget rehnutti, sest tema tahab sinust teha hobusevarga.

INDREK: Kuidas nii?

PEARU: Aga miks ta siis kuulab Hundipalu Tiidu juttu ja koolitab sind kõstri juures? Tema tahab sind teha untsakaks ja vurleks, keda vald saadab ära Siberisse.

NOOR ANDRES (*tugev ja ilus poiss, tuleb rehetoad*): Tere, teispere isa!

PEARU: Tere, noor Andres, sina Vargamäe noorpere mees ja õndsa Krõeda ainus poeg. Kuidas siis sinu käbarad kua käivad?

N. ANDRES: Pole viga. Aga isa laseb teid rehetuppa kutsuda, seal ehk antakse midagi ka hamba alla.

PEARU: Siis tuleb minna, sest kirjutatud on: silm silma ja hammas hamba vastu. (*Ronib läbi akna tuppa.*) Aga ütle, oh inimene usinast, kas sina kua tahad suada nii vängeks vanameheks kui on sinu isa, mu kallid vingamees? Kas tahad sina suada Mäe peremeheks ja hakata rehnutti pidama minu poja Joosepiga, kes suab Oru peremeheks? Siis on Vargamäel jälle kaks vänget vanameest, kanged nagu isadki. Kaevate kahasse kraave ja käite kohut.

N. ANDRES: Läheme nüüd rehetuppa, seal räägime edasi.

PEARU: Lähme jah, lähme...

LIISI (*25-aastane, lüheldase kasvuga priske neiu, tuleb rehetoad*): Tere, teispere isa!

PEARU: Tere kua, Liisi! Hele jaal on sul, sa mu veart

vihamehe esimene tütar! Just nagu su kadunud emalgi, õndsas Krõedal! Ja sa õitsed kui lilleke Suaronis!

N. ANDRES: Meie vist pidime rehetuppa minema, teispere isa?

PEARU: Õigus jah. Sest kirjutatud on: õnnistatud olgu sinu sisseminemine ja väljatulemine.

LIISI (*võtab kohiveski ja hakkab laua juures kohvi jahvatama*).

JOOSEP (*26-aastane tugev, mõtliku olekuga poiss, hüüab läbi akna*): Liisi!

LIISI (*ehmunult*): Ui aeg! Sina, Joosep! Mul käis kohe südamest läbi. Aga miks sa sisse ei tule?

JOOSEP: Ma tahaksin, et sina tuleksid välja.

LIISI: Ma ei saa ju, emal on mind tarvis.

JOOSEP: Kas mitte kuidagi ei saa?

LIISI: Oota pisut, ma jahvatan kohvi ära ja räägin emaga. (*Hakkab veskit väntama.*)

JOOSEP (*pausi järel*): Liisi! Katsu tulla!

LIISI: Täbaravõitu selle tulekuga täna ikka on.

JOOSEP: Aga millal me saame siis kokku?

LIISI: Tuleval pühal kirikuteel, siis.

JOOSEP: Ma ei jõua pühapäevani kannatada.

LIISI (*elutargalt*): Õpi kannatama, seda läheb elus tarvis. Näe, mis Vargamäel tuleb kõik ära kannatada.

JOOSEP: Meie lähme Vargamäelt ära, siia me ei jää.

LIISI: Aga sina oled ju esimene poeg, pärid talu.

JOOSEP: Mina ei taha seda talu, tahan siit ära. (*Lühikese pausi järel.*) Aga kuule, ütle nüüd päris tõsiselt, kus me sinuga tänavu suvel hakkame kokku saama.

LIISI: Ütlesin juba, et kirikuteel.

JOOSEP: Ega siis öösel kirikus käida.

LIISI: Öösel ei saadagi kokku.

JOOSEP (*paludes*): Ma nii väga tahaksin!

LIISI (*äkki*): Tead, isa meid aita magama ei luba, tule kambri.

JOOSEP: Kambri ei saa ju, koera-kuramus.

LIISI: Katsu ära meelitada.

JOOSEP: Olen küll katsunud, aga ei aita: ikka lõugab endist viisi ja tükib teine meie akna alla kükitama.

LIISI: Koer maksab nüüd vanemate patud laste kätte. Meie isad riidlevad ja käivad kohut, sellepärast ka Pollo nõnda.

JOOSEP: Meie ema ütleb sedasama: on inimesed head, siis ka koerad head, on inimesed kurjad, siis ka koerad. Sellepärast Pollo minuga ei lepi.

LIISI: Vaene poiss!

JOOSEP: Hirmus vaene. Pere tütrest saan jägu, aga pere koerast mitte.

LIISI: Ära sa nii väga suurusta, muidu näitan, kuida Luukas õlut teeb. Ma olen ju isa tütar, kõik ütlevad seda.

JOOSEP: Liisi! (*Tahab teda kallistada.*)

LIISI: Kuss! Siin ei või ju, nähakse... Aga tead, mine teed mööda karjamaa poole... Ma tulen rohtaia kaudu järele.

JOOSEP (*õnnelikult*): Liisi! Aga tule kindlasti! (*Lahkub.*)

MARI (*tuleb rehetoa uksest ja vaatab küsivalt Liisile*).

LIISI (*tasa, saladuslikult*): Joosep oli siin, kutsub mind pisut kõndima.

MARI: Ah, armas laps, mul on alati valu südames, kui ma Joosepi nime kuulen. Sa mõtle, mis siis sünnib, kui isa teada saab.

LIISI: Ega ta niipea saa, kui sina ei ütle.

MARI: Aga ükskord peab niikuinii ütleva.

LIISI: Eks siis näe, mis tuleb. Lase meid natukenegi õnnelik olla.

MARI: Sinu õnn käristab mu südame puruks.

LIISI: Kannata välja, emake, ja lase mind minna, Joosep ootab.

MARI: Eks sa siis mine, kui ta ootab. Aga hoi a end, muidu tuleb kõik minu hingele.

LIISI: Ma hoian, ema. (*Lahkub kojaukse kaudu.*)

MARI (*vaatab talle murelikult järele*).

VIIU (*nüüd umbes 55-aastane, tuleb jooksust lõõtsutades*): Tere, naabriperenaine!

MARI: Tere!

VIIU: Kas minu vanamees tuli siia või?

MARI: Tuli küll.

VIIU: Seda ma arvasin kohe. Ei tema kodus püsi, kui vähe jommis on. Panin teise küll tuppa luku taha, aga natukese aja pärast vaatan — aken lahti ja tuba tühi.

MARI: Ta tuli meie varrudele. Meie Liisi käis ju teid kutsumas.

VIIU: Käis küll. Aga minu vanamees oli juba auru all ja ma ei tahtnud teda purjus peaga lasta tulla.

VIHUKSE ANTON (*tuleb ühes Ravaga rehetoad*): Pagana kange õlu sel Vargamäe Andresel, pea teeb soojaks ja kurk aina kuivab.

RAVA: Jah, Andrese õlu paneb laulma suu, mitte kõhu. Tere, Oru perenaine!

VIIU: Tere, tere, Rava peremees.

ANDRES (*nüüd 55-aastane, tuleb rehetoad ja märkab Viitut*): Tere, teispere perenaine! (*Kustasele.*) Kas tahtsid mulle midagi ütelda või?

KUSTAS: Ei midagi. Kutsusin su ära, et sind päästa su nuabrimehe hea jutu käest. (*Märkab Pearut, kes tuleb rehetoad.*) Aga näe, juba tuleb...

PEARU (*patsutab Marit*): Veart eit on see sinu Mari, kallis nuabrimees, hästi veart eit. Minu lambasihver on kua veart eit, aga sinu esimese naise, sinu õndsas Krõeda vastu ta ei saa. Kiski ei sua Krõeda vastu, nii veart rehnutt oli temal, kui ta tõstis oma heleda jaale ja kutsus põssa, põssa, põssa, kotsu, kotsu, kotsu!, nii et sead tulid rukkist välja ja traavisid talle järele, kui ta läks, laps süles. Ja siis ma mõtlesin salaja oma südames: oh vägede Jehoova, kes sa katsud mu maksa ja neerud läbi, miks pole sa mindki loond rõngasninaks, et ma võiks teispere sigadega kuasa truavida lauda poole, kui kutsub teispere Krõet oma heleda jaalega.

RAVA: Aga mis su oma eit oleks öeld?

PEARU: Mis see Rava seal rädiseb?

RAVA: Ma küsin, mis su oma eit siis oleks öeld, kui ta su teispere sealaudast oleks leid?

PEARU: Sinul põle minu eidega pistmist. Sina vuata, kuidas sa oma eidega hakkama suad. Kõrtsis ja külas

oled sa oma suuvärgi poolest kuulus, aga kodu-
niuksud eide päka all. (*Üldine naer.*)

VIHUKSE (*Ravale*): Ära Pearut puutu, tema nõelab
kohe.

MARI ja VIIU (*lähevad tagakambri*).

KINGU PRIIDU (*umbes 50-aastane peremees, tuleb
rehe toast, kannel kaenlas*): Ei see Hundipalu Tiit
köstriga otsa peale saa. Aina vaidleb.

ANDRES: Noh, köster on ju «Postimehe» mees, aga
Tiit jälle suur «Sakala» lugeja, Kalja Pärdi ning
Nalja Märdi austaja. Köster vehkleb Jannseni ja Hur-
daga, Tiit jälle rabab Jakobsoniga.

PRIIDU: Ja see suur Taar muudkui haugub vahele.

ANDRES: Muidugi. Kus siis rätsep jääb. Tema ikka
köstri poolt.

RAVA: Tahab köstrile meeldida, et saaks ka sakstele
püksa ömmelda.

HUNDIPALU (*nüüd umbes 65-aastane, tuleb ühes
köstri ja Taariga rehe toast*): Nüüd on armuaeg, mitte
hirmuaeg, sest oleme vene kotka tiibade all. Aga
«Postimees» tahab, et oleks aina põrguvalu ja sakste
malakas.

KÖSTER (*umbes 65-aastane, halli habemega vana-
mees*): Ei, armas Hundipalu Tiit, seda ei taha «Pos-
timees» mitte. Tema just hoiatab meid selle eest.
Ikka tasa ja targu, ainult nõnda jääb roosk tulemata.
See on tema arvamine. Jakobson aga kogub tuliseid
süsa iseenda ja oma laste pea peale.

HUNDIPALU: Jakobson nõuab: eesti rahvas peab
saama oma maa peremeheks!

KÖSTER: Kes tuult külvab, lõikab tormi, ütleb tark
vanasõna. Aga mina ütlen: kes vaenu külvab, lõi-
kab vaenu, ja kes sõda kuulutab, see lõikab verd.

TAAR (*umbes 40-aastane, lüheldane ja matsakas,
värske näovärv ja elavate silmadega*): Õpetajahärra
Hurt kirjutas «Postimehes», et Jakobson kipub otse
avalikult usu põhja alt ära kaevama ja kiriku müüri-
sid maha kiskuma.

HUNDIPALU: Sellepärast saan ma «Postimehe» peale
alati kurjaks, kui ta laseb usumehi oma tiiva all
lösutada.

KÖSTER: Õige usumees on ka õige rahvamees. Mina näituseks olen alati soovitanud «Linda» aktsiaid, Aleksandri-kooli, Eesti Kirjameeste Seltsi ja muid isamaalisi asju.

TAAR: Ja mina ütlen, et iga õige isamaaline rahvamees peab olema ka õige usumees. Sellepärast olen mina «Postimehe» poolt.

HUNDIPALU: Et vaimulik rahvas «Postimehe» poolt on, sellest saan ma aru, aga et ka rätsep nendega kaasa sörgib, selle kohta ei mõista ma midagi öelda.

TAAR: Kas siis rätsep ei tohi oma isamaad õieti armastada ja kas tema ei või tõe ja õiguse eest seista?

PEARU (*järsku vahele*): Kuule sina, Kõrvenurga rätsep Taar, mis on kirjas ära seletatud hapu kali, sinu tõde on kasukas ja sinu õigus on pükstes. Aga kas sul oli õigus minule, Oru Pearule, rikkale kohaomanikule, sihukesi püksta teha — tagumik ripub põlvekõverduses ja jalad on käies nagu kukel kammitsas? Ja kui sa siin nii väga karjud, siis mina sind änam omale õmblema ei võta. Sest vuata, sinul ei ole õigust nõnda karjuda, kui minu püksitagumik ripub põlvekõverduses.

(Rehetoast tulevad perenaised — Hundipalu eit, Rava eit, Vihukse eit ning Sauna Madis, noor Andres, Indrek ja teised.)

TAAR: Oru peremees ähvardab mind mammonaga, aga minu jalga ega mõtet põle veel kunagi mammon juhtind, vaid ikka aated ja tõde ning õigus.

RAVA: Mis teeb vaene mees tõe ja õigusega, seda on rikastele vaja.

PEARU: Õigus, Kustas! No ütelgu või kõstriisand ise, mis teen ma selle tõe ja õigusega, kui ma oma kalli nuabrimehega prosessin, või kui ma temaga kõrtsis kaklen. No ütelge, mis ma teen, tema on ju minust üle. (*Üldine naer.*)

VIHUKSE: Rätsep on ju rikas, sellepärast. Temal saab kümne aasta pärast tuhat rubla linnas intressi peal täis.

TAAR: Kas see põle õigusega teenitud või?

RAVA: Õigusega, ikka õigusega. Aga kui see nõnda edasi läheb, siis saad sa varsti saksaks oma õigusega, ajad sakste asju ja õmbled sakstele püksa...

PEARU: Kuule sina, va kalja-rätsep, mis on kirjas ära seletatud hapu taar. Sina oled sakste sabarakk. Mina sind änam õmblema ei võta, mina sinu tehtud riideid änam selga ei pane.

TAAR: Sul on praegugi minu tehtud püksid jalas.

PEARU (*läheb marru ja möirgab*): Oh sina Peetruse küünarpuu ja Siioni pressraud! Siis võta oma püksid! Aja uadetele jalga, las kõnnivad tões ja õiguses! Minul põle neid tarvis, sest minul pole uateid! (*Kisub nende sõnadega püksid jalast ära ja kavatseb need Taarile pähe visata. Et aga rätsep viimasel hetkel eest kõrvale hüppab, siis lendavad Pearu püksid kõstrile pähe.*)

KÖSTER (*viskab püksid peast ära, pühib silmi ja lahkuh pahasena rehetuppa.*)

TAAR (*ruttab talle järele*).

(*Eesriie.*)

NELJAS VAATUS

7. PILT

Näitelava kujutab kõrtsituba. Paremas seinas luuklett ja üks «saksakambrisse». Vasakus seinas aknad. Tagaseinas välisuks.

Septembriõhtu. Laelambivalgustus.

Eesriide avanedes on kõrtsimees leti taga. Laua ja leti ääres seisavad viinaklaaside ja õllepudelite juures Kingu Priidu, Rava Kustas, Hundipalu Tiit ja teisi kõrtsilisi. Üldine jutusumin.

RAVA KUSTAS (jorutab):

Hiiu Tiiu oli kena plika,
poiste peale tema maias ikka...

KASSIARU JASKA (lihava ja roosa näoga mees, astub uksest sisse.) Jõudu, mehed!

KÕRTSIMEES: Jõudu vaja, Kassiaru isand!

KASSIARU: Anna kõrtsile minu poolt toop viina.

KÕRTSIMEES (hüüab): Kassiaru isanda poolt kõrtsile toop viina!

RAVA KUSTAS: Elagu Kassiaru! Huraa!

KASSIARU: Ja minule endale pudel pommerantsi saksakambri. (Läheb saksakambri.)

VIHUKSE ANTON (astub uksest sisse): Tere!

RAVA (hüüab): Tere, kohtumees!

HUNDIPALU TIIT: Tere, Vihukse! Kuidas Vargamäe meestel täna kohtus läks?

VIHUKSE ANTON: Täna oli Andres võidumees. Pearu kaotas.

KINGU: Ei need mehed saa vist hauaski rahu, ei tohi teisi matta ühele surnuaialegi.

RAVA: Aga Pearu pidi ju täna ka oma sulasega koh-
tus olema.

VIHUKSE: Oli ka.

HUNDIPALU: Mis tal siis sulasega ees on?

VIHUKSE: Sulane nõuab palka. Aga Pearu jälle ütleb,
et sulane on temale rohkem kahju teind kui tema
palk väärt.

RAVA: Ja mis kohus ütles?

VIHUKSE: Kohus määras sulasele viisteist vitsahoopi!

PEARU (*tuleb ühes Jaagupiga uksest sisse*): Tule seia!
Tule leti ette! Ma joodan su kõnni surnuks! Kõrtsi-
mees! Anna viina! (*Saab kõrtsimehelt viina ja pöör-
dub jälle Jaagupi poole.*) Tule seia, naisepoeg!
Rüüpa!

JAAGUP (*suur ja tugev mees*): Rüüpa aga ise. Minul
pole sinu viina tarvis.

PEARU: Ah sa oled ikka veel kangust täis. Kas sa ei
kuulnud, mis sulle kohtus öeldi? Sulane peab oma
leivavanemaid austama.

JAAGUP: See on peremeeste kohus.

PEARU: Küll mina su kaelakünnapuid mudin.

JAAGUP: Küllap näis, kumb kummal nad mudib.

PEARU: Ah sa ähvardad mind?

JAAGUP: Mis mina sust ähvardan. Mis on sulasel
peremeest ähvardada.

PEARU (*pakub talle klaasi väga sõbralikult*): Säh, joo
viina! Lepime ära. Rüüpa ükski kord minu klaasist,
siis maksan siinsamas kõrtsiletil su palga välja.

KÕRTSMIK: Poiss, ligund, võta klaas vastu, kui pere-
mees pakub.

JAAGUP: Ei!

PEARU (*karjub*): Mine siis kus kurat. Tänesest päe-
vast põle sa enam minu sulanel! Asjad viisid Eespere
Andrese juurde, sinna mine ka ise. Mis mulle ei kõlba,
see on temale paras. Kui palju sul palka saada on?
Maksan su siin kõrtsileti ees kinni kui mustlase
setuka, ja siis kao mu silma alt! (*Paneb rahakoti
letile.*)

JAAGUP: Ega sa Vargamäel ole, et nõnda karjud.

PEARU: Kas nüüd rüüpad mu klaasist?

JAAGUP: Maksa enne kõik mu rahapalk välja.

PEARU: Rüüpa enne viina!

JAAGUP: Ei, enne kõik rahapalk, riidekraam võib jääda.

KÖRTSMIK (*astub mõlema vahele lepitajaks*): Tehke mõlemad ühekorraga, peremees annab raha, sulane võtab viina.

PEARU: Üks ta mats puha. Sulasest niikuinii meest põle. (*Annab sulasele raha.*) Kas nüüd rüüpad minu klaasist?

JAAGUP (*joob ja sülitab*).

ANDRES (*tuleb välisuksest, astub Hundipalu juurde ja annab talle kätt*): Tere, Tiit.

HUNDIPALU (*Andresele kätt andes*): Noh, täna Pearu kaotas?

ANDRES: Jah, täna oli minu õnnepäev.

KINGU: Mis asjas te täna ees olite?

ANDRES: Eks see rukkisasimine ja hakkide lõhkumine.

PEARU (*astub Vihukse juurde*): Sina, Vihukse, oled kohtumees, ütle, miks mind täna trahviti?

VIHUKSE: Aga kui sa hobusega naabrimehe küpses rukkis sõidad ja tema hakkjalgu lõhud?

PEARU: Mina olin ju purjus ega tea midagi.

VIHUKSE: Seda võttis kohus ka arvesse, sest viin on jumala armuand kurbadele rõõmuks ja argadele kuraasiks...

PEARU: Aga miks siis kohus mind karistas?

VIHUKSE: Sa ju kuulsid, mis su naabrimees kohtukulli ees ütles: sina oled sedasinast kallist jumala armuandi kurjasti tarvitand oma ligimese kahjuks.

RAVA: Andresel oli selles täiesti õigus, tema tunneb paremini pühakirja. (*Üldine naer.*)

PEARU (*vihane, Andresele*): Kui sina, naisepoeg, oled minust targem, siis ütle mulle, kudas minu hobune, kes alati mu ilusasti koju viib, kui ma purjus peaga vankris magan, kudas pööras tema seekord heastparemast teelt kõrvale ja läks läbi odra sinu rukkisse?

ANDRES (*muigab kavalalt*): Kust mina su hobuse mõtteid tean.

PEARU (*võidurõõmsalt*): Siis selles asjas oled sa nii sama rumal kui minagi.

ANDRES: Ja kuigi ei ole, kes siis oma tarkust kohe teisele õpetab?

PEARU (*aimab midagi*): Kas sina siis tead, kudas ma sinu rukkisse sain?

ANDRES (*iseteadvalt*): Tean või ei tea, sinu ninale ma seda ikkagi ei kirjuta.

PEARU: Mis sa maksu tahad, kui ütled? Võta 10 rublat! Säh kakskümmend viis.

ANDRES: Pane juurde, ega minu tarkus nii odav ole.

PEARU (*karjudes*): No kolmkümmend! Võta raha!

ANDRES: Hea küll. Kolmekümne eest ma ütlen. Aga sina ei tohi seda kellelegi edasi öelda, kohtulaua eeska mitte.

PEARU: Pea, pea! Ei, sellega põle ma nõus. Sina võid minu rahaga teha mis tahad ja mina teen sinu sõnadega mis tahan. Lasen kas kantslist maha öelda või kiriku ukse ette paplisse lüüa.

ANDRES: No üks ta mats puha. Tee nendega mis tahad. Lase või lauluraamatusse üles panna.

PEARU: Kas kuulete, mehed: Mäe Andres ütleb mulle kõrtsileti ees, kudas sai minu hobune tema rukkisse, ja mina võin sellega teha, mis tahan.

ANDRES: Aga anna raha enne kõrtsmiku kätte, muidu pärast petad.

PEARU: Olgu. (*Annab raha kõrtsmiku kätte.*) Kolmkümmend. (*Tuleb ettepoole.*) Noh, ütle nüüd, kudas sai minu hobune sinu rukkisse.

ANDRES (*astub järsku ta juurde ja sosistab talle kõrva*): Mina ise viisin.

PEARU (*polnud ette valmistatud, et nii ruttu Andrese saladuse teada saab, karjub*): Kurat! Sa pidid ju kõvasti, nii et kõik kuulevad.

ANDRES: Seda kaupa ei olnud. Kõrtsileti ees — nõnda oli meie kaup ja nõnda mina tegin. Kõik kuulsid ju meie kaupa.

RAVA: Pearu on sees!

MÕNED KÕRTSILISED: Sees, sees! (*Uldine naer.*)

TEISED KÕRTSILISED: Ei, ei! See ei ole õige!

PEARU: Kõrtsimees, mina nõuan oma raha tagasi. Mina ei luba seda Andresele välja anda.

ANDRES: Mina pidasin kaubast kinni, ja kui Pearu

tahab, pangu nüüd mu sõnad lauluraamatusse, löögu paplisse või lasku õpetajat kantslist maha kuulutada. Aga seda ma ütlen sulle, Pearu, et kui sina minu sõnu tunnistajate suu läbi ei või kinnitada või kui sina mind avalikult laimama hakkad, siis annan ma su kohtusse, pea seda meeles.

PEARU (*karjudes*): Kõrtsimees, mina nõuan oma raha tagasi! Kaeban sind kohtusse, kui sa raha Andresele välja annad!

KÕRTSIMEES: Ole ikka mees, Pearu! Oled sa kõrtsileti ees asja alustand, siis lõpeta ka leti ees, ära poe temaga kohtukulli ette. Kui muidu ei saa, las kõrts otsustab. Las lett olla kohtulauaks, ja mina, kõrtsmik, kohtukulliks.

KÕRTSILISED: Õigus! Kõrtsmikul on õigus! Las kõrts otsustab!

ANDRES (*kõrtsilistele*): Mehed, mina seda Pearu raha ei tahagi. Ja kui te ta minule peaksite mõistma, siis andku kõrtsmik selle eest igäühele, mis keegi soovib. Jooge ennast kas või kápuli...

RAVA: Noh, siis on ju asi selge. Mehed, kas pole õigus, Andres pidas ju kaubast kinni? Kui Pearu kaotas, siis põlnd selles ju keegi muu süüdi kui ta ise: miks ta tegi nii halva kauba.

KÕRTSILISED (*naeravad*): Õige, õige! Andres pidas kaubast kinni! Andresel on õigus!

RAVA: Asi on klaar! Kõrtsimees, kärista pudelid välja!

KÕRTSILISED: Pudelid välja! Pudelid välja!

ANDRES (*võidurõõmsalt*): Soo, nüüd võib ka Pearu oma raha eest juua.

KÕRTSILISED (*kisuvad naerda*).

PEARU: Sinu, sea, mollile ma ei tule! (*Läheb vihaselt saksakambrisse.*)

KÕRTSIMEES (*annab meestele viina, rõõmsalt sülge lirtsutades ja irvitades*): Litsid mehed need Vargamäe omad! Litsid mehed! Põle sihukesti sindreid enne nähtud!

KÕRTSILISED (*tühjendavad rõõmsalt klaase*).

RAVA (*jorutab*):

Peedu põhus pikutas,
Juulat juustest sikutas.
Kassanäe, või pikutas,
Juulat juustest sikutas...
Küll ta silmi pilgutas,
viina suhu tilgutas.
Kassanäe jne.

ANDRES (*Hundipalule*): Joome, Tiit. Täna on mul nii hea meel, et...

PEARU (*väljub saksakambri ja hakkab kavalalt ning vaikselt*): Seni uhkustas Eespere Andres ikka, et tema prossi tõe ja õiguse nimel, aga nüüd tuleb krutskitega.

ANDRES: Seda oled sina ise mulle õpetand, kallis üleaedne. Sina elad ja protsessid kogu aeg aina krutskitega.

PEARU: Aga miks sa siis ütled, et sina prossi tõe ja õiguse nimel, nagu käseb pühakiri, kui ise oled krutskiteid täis nagu minagi?

RAVA (*irvitab*): Oh-oo, kulla Pearu! Andres lööb oma krutskitega sind üle.

MÕNED KÕRTSILISED (*irvitades*): Õigus, Andres lööb oma krutskitega Pearu üle! (*Üldine naer.*)

PEARU (*karjub tulivihaseks*): Ma maksan su, sandi, kinni, mine Vargamäelt ära!

ANDRES: On sul siis nii kole palju raha?

PEARU: No rohkem ikka kui sinul, kõnnil. Tule, pane välja, kui mees oled!

ANDRES (*lõõpides*): Sinuga ei maksa mul hakatagi. (*Sosistab Tiidule.*)

TIIT (*korjab meeste käest salaja rahakotte*).

PEARU: Sina, kõnn! Või minuga ei maksa hakatagi? Tule lagedale! Tule jaanipäisele jääle! Sa arvad, et kui sul on rohkem rammu, et siis ka raha.

ANDRES: Ütlesin juba, et sinusugusega ei maksa mul jännata, kui paremaid mehi pole.

PEARU: Kõnn! Tule lagedale, kui julged!

TIIT (*annab salaja rahakotid Andresele*).

ANDRES: Kui sul paberikrossid taskus nii väga kibelevad, eks tule siis välja. Katsume, kes on vägevam, kas Mäe või Oru.

PEARU: Nannipunn! (*Virutab Katariina lauale.*) Pane kõrvale!

ANDRES (*paneb samuti sajalise.*)

PEARU (*virutab esimesele Katariinale teise otsa:*)
Tule lagedale, memmepoeg!

ANDRES (*paneb teise sajalise.*)

PEARU (*virutab kolmanda sajalise lauale:*) Pane kõrvale, memmepoeg! (*Andres viivitab.*) Oled kõnn mehe kõrval, tunnistajaks terve kõrts.

ANDRES: Pea ikka, pea. Mul peab kuskil veel tagavaraväge olema.

PEARU (*karjudes*): Tule välja, kui mees oled!

ANDRES (*võtab omast kotist sajalise ja paneb lauale*): Noh, kas aitab?

PEARU: Siin on neljas sajaline.

ANDRES (*paneb ka neljanda sajalise.*)

PEARU: Viies Katariina!

ANDRES: Anna aega pisut. (*Võtab uue rahakoti ja paneb sajalise.*) Noh!

PEARU (*viivitab*).

ANDRES: Tule aga lagedale, mis sa kõmmeldad seal! Püksid sõeluvad juba tusti? Kevadel lähed magasita!

KÖRTSILISED (*naeravad*).

PEARU (*paneb raha*): Kuues sajaline, kõnn!

ANDRES (*paneb ka sajalise*): Tule aga veel, kui mees oled!

PEARU (*paneb raha*): Kaks kahekümneviielist!

ANDRES: Kõnn! (*Paneb raha.*) Seitsmes sajaline.

PEARU: Kolm kümmelist!

ANDRES: Kõnn! Kaheksas sajaline!

KÖRTSILISED (*rõkkavad naerda*): Pearu on sees!
Oru vannub Mäele alla!

PEARU (*on löödud*).

ANDRES (*hoobeldes*): Memmepoeg, ära tule mehe vastu.

KÖRTSILISED (*naeravad*).

KASSIARU JASKA (*ilmub saksakambri uksele. Ta on särgiväel ja palja jalu, iga varba vahel tuliuus Katariina. Peale selle on tal ka sõrmede vahed sajaliste rahadega täis topitud. Kõrtsis tekib surmlik vaikus*):

Könnid! Siin on mees, kellel on iga sõrme ja varba vahel tuliuus sajaline. Kõrtsimees, las sulane võtab hobuse rakkest lahti ja Maali toob õled sisse. *(Astub pikkamisi ja pühalikult leti ette, pöörduv siis ja läheb saksakambrisse tagasi, kätega imelikult vehkides, et uued paberrahad hästi krabiseksid. Mehed annavad talle aupaklikult teed.)*

KÕRTSIMEES: Kuule, Jaan! Kus Maali? Toogu õled kohe sisse, Kassiaru isand soovivad puhkama heita.

SULANE: Kas mina ei võiks tuua?

KÕRTSIMEES *(kurjalt)*: Kui on öeldud, et õled toogu Maali, siis toob ka Maali. Sina võta Kassiaru hobune lahti ja anna heinad ning kaerad ette.

PEARU *(võtab kümnerublase ja süütab sellega piibu)*: Vuata, memmepoeg, Oru Pearu süütab kümnerublasega piipu!

ANDRES *(süütab tikust piibu)*: Eespere Andres paneb tikuga piibu põlema ega hoopile oma rahaga nagu Oru Pearu, narr, oma krossidega. *(Tiidule.)* Säh, Hundipalu, võta oma ja anna ka teistele nende rahakotid tagasi. Sa tead, kellelt sa nad võtsid. *(Tiit teeb seda.)*

RAVA: Pearu ärples tõsiselt, Andres tegi ainult rumalat nalja.

KÕRTSILISED *(naeravad)*: Pearu on sees! Pearu on sees!

PEARU *(lööb oma sõrmed Andrese habemesse ja järgmisel hetkel veerevad naabrid põrandale — Andres all, Pearu peal — kus mõlemad karjuvad)*.

KÕRTSIMEES: Mehed, minge vahele! *(Tormab härjakaraga leti tagant välja.)*

RAVA *(teda peatades)*: Kõrtsmik, kurat, ole mees, jäta soor, las nad ise!

ANDRES *(tõuseb ja kirub)*: Ära, saadan, tahtis tappa! Habeme rikkus ära ja näo kiskus veriseks!

PEARU *(tõuseb ja istub pingile)*.

RAVA *(pilgates)*: Pagana kange mees see Oru Pearul Purjus peaga kisub naabri läbi, et lase aga olla. Põleks kunagi seda uskunud, kui põleks oma silmaga näind.

KÕRTSIMEES *(Pearule)*: Mis sul viga on?

- PEARU: Ä'ä tahtis teine, sunnik, mu vigaseks teha.
- KÖRTSIMEES (*sülitab lirtsti*): Litsid mehed need Vargamäe omad, litsid mehed!
- ANDRES: Noh, kallis naabrimees, oleme täna kohtus olnd ja kõrtsis kembelnd, kas hakkame nüüd kahekesi ilusasti ka koju poole sõitma?
- PEARU: Sinu, kuradiga, ma ühes ei sõida. Sina tapad mu veel tee peal ära.
- ANDRES: Mis mina sust nirust tapan, sured isegi, kui õige aeg.
- PEARU: Aga miks sa mu koera tahtsid ära tappa?
- ANDRES: Mina põle su koera taht tappa.
- PEARU: Või ei ole? Sina, mõrtsukas, peksid kallil jõuluõhtul minu veart koera, minu kalli majaluku poolpimedaks ja kurdiks ning kõrvetasid tal veega karva seljast lahti.
- ANDRES: Aga miks su koer tuli kallil jõululaupäeva õhtul minu leelõukalt vorsti varastama? Mul läksid lapsed kirikusse ja mina ise lugesin naisega tagakambris pühakirja, kui sinu koer hiilis paokile jäetud uksest rehetuppa.
- PEARU: Pühakiri teeb su südame uhkeks ja tigidaks. Mina jõuluõhtul ei lugend ja jätsin ka sinu koera peksmata.
- ANDRES: Minu koer käis jõuluõhtul kirikus ja jättis ka sinu vorstid varastamata. Sa oleks pidand oma koera ka kiriku saatma, siis oleks tal karv selga, silm pähe ja kuulmine kõrva jäänd.
- PEARU: Minu koera asemel oleks võinud sa ise kiriku minna, siis oleks mu koer samuti terveks jäänd, kuigi oleks sõond su jõuluvorstid puripuhtaks kõik ä'ä.
- ANDRES: Minul põle vaja kiriku minna, ma võin koduski lugeda, aga sinu koer lugeda ei oska, tema mingu kiriku, küll ta siis kuuleb, mis seitsmes käsk ütleb: sina ei pea mitte varastama.
- PEARU: Aga kas sa seda käsku ei tunne, mis ütleb, et sina ei pea mitte himustama oma ligemise koda?
- ANDRES: Mis puutub see seia?
- PEARU: Soo, või mis puutub see seia? Mina küsin

sinult, Eespere Andres, selle jumalakoja kõrtsi leti ees: miks himustad sa oma ligimese koda?

ANDRES: Mis? Kelle koda olen mina himustand?

PEARU: Minu.

ANDRES: Mina sinu, varesevihitleja, koda?

PEARU: Sina, kõnn, minu, varesevihitleja, koda.

ANDRES: Kallis üleaedne, jumal on su ühes koeraga ogaraks teind.

PEARU: Miks su tütar siis minu poega magatab, kui sina minu koda ei himusta?

ANDRES: Mis jutt see on? Minu tütar magatab sinu poega?

PEARU (*võidurõõmsalt*): Sinu tütar minu poega.

ANDRES (*hääles ähvardav tõde*): Pearu! Kui sina täna minu tütre peale tühja lori a'ad, siis peksan ma su vaeseomaks. Peksan su hullemaks kui su koer. Peksan sind nõnda, et sa ei näe enam kummagi silmaga ega kuule kummagi kõrvaga. Karvad ajan sul keeva veega maha nagu tapetud nuumseal. Pea seda meeles!

PEARU (*uhkelt ja julgelt*): Pea ise meeles. Mind pole sul vaja peksta, sest mina su vorste sööma ei tule. Aga sina vaata, kuda sa oma tütreaga toime saad, et ta änam mu poega ei magataks ega temaga litsi ei lööks.

ANDRES (*tahab Pearule kallale tormata, aga see põgeneb leti taha, kuhu Andres talle klaasitäie viina järele saadab ja meeletus vihas karjub*): Tule välja! Tule lagedale, kui mees oled! Ma sulle näitan, kudas minu tütar sinu poega magatab. Sinu sandi poeg ei jäksagi minu tütreaga magada.

PEARU: Ega ta ehk muidu küll jäksa, aga kui su tütar ise kangesti...

ANDRES (*tahab Pearule üle leti kallale minna, aga et kõrtsimees teda selles takistab, siis karjub*): Ma sulle veel näitan! Seda ma sulle ei kingi!

PEARU: Aga kui mul õigus on?

KÕRTSIMEES: Jah, kui Pearul õigus on, kas ta siis tohib leti tagant välja tulla?

ANDRES: Siis löön ma oma tütre maha või peksan ta

õueväravast välja! (*Pöördub jalapealt ringi ja väl-
jub kõrtsist.*)

PEARU (*leti tagant välja pugedes*): Löödki siis oma
tütre maha, mitte mind.

(*Eesriie.*)

VIIES VAATUS

8. PILT

Lavapilt kujutab sama kohta Vargamäe õuest, mis oli teises vaatuses. Uus elumaja on juba jälle küllalt vana. Uus ait, mis on ehitatud elamust hulk aastaid hiljem, pole samuti enam uus. Aed ja aiavärvad on endistest erinevad.

Päikesepaisteline septembripäev.

ANDRES (*istub aidatrepil ja parandab range*).

NOOR ANDRES (*tuleb ühes Maretiga*): Isa! Maret kõneleb, et Pearu olevat piirikraavile jälle tammi ette teind.

MARET: Käisin karja saatmas. Karjamaa on paiguti nii vee all, et loomad peavad poolest säärest vees solistama. (*Läheb majja.*)

ANDRES: No mis sa tahad rojuga teha. Hakkab jälle selle veepaisutamisega. Ainult paar aastat pidas vahet. Ega nüüd aita, peame Jõesaare alt uue kraavi läbi tõmbama. Las ta siis tammitab piirikraavi nii palju kui tahab.

N. ANDRES: Ei mina küll seda kraavi sinna kaevama lähe.

ANDRES: Aga mis siis teha? Ega's paremat karjamaalappi või lasta vee all seista. Kui teda kohtusse kaevata, millal sellest asja saab. Või kas üldse saab.

N. ANDRES: Milleks teda kohtusse kaevata? Kõigepealt tamm maha ja siis alles räägime.

ANDRES: Siis hakkab jälle see igavene riid.

N. ANDRES: Mis ta veel hakkab, kui karjamaa juba vett täis. Siis ta ongi juba hakanud. Isa, jäta see asi

minu mureks. Sina oled Pearuga küllalt oma ham-
mast katsund, las nüüd mina katsun ka.

MARI (*kes tuleb aiast ja kuuleb noore Andrese sõnu*):
Ää sa aga midagi hullu teel!

ANDRES: Jah, sa ehk lähed liiale.

N. ANDRES: Mis tühja. Pearuga põle veel keegi osand
liiale minna, või siis minagi. (*Võtab seinä äärest
labida, viskab selle õlale ja astub väravast välja.*)

PEARU (*tuleb teed mööda, labidas seljas*).

N. ANDRES (*temale*): Tere, teispere isa! Mina lähen
teie tammi lõhkuma.

PEARU (*juhmit*): Mis?!

N. ANDRES: Te ajate kõik meie saarealuse karjamaa
vett täis.

PEARU: Kelle mua, selle kruav. Seda olen kohtus mitu
korda välja prosessind.

N. ANDRES: On see teie viimane sõna, teispere isa?

PEARU: Mis minu, see minu. Mina ei või omast mitte
lahti ütelda.

N. ANDRES (*kübarat kergitades*): Head päeva, teis-
pere isa. Ma lähen siis pealegi ja lasen vee jooksmä.

PEARU (*tuleb värava taha*): Enne õpetas vana Andres
ikka võeraid karjapoisse sihukesi rumalaid tempe
tegema, aga nüüd soadab iseoma lapse kurja peale.
Kus piiblikeatükis see on öeldud, et poeg tuleb
suata võeraid tamme lõhkuma?

N. ANDRES (*tõsiselt ja peaaegu südamlilkult*): Teis-
pere isa, kui sa tahad mehe juttu ajada, siis
kuula, mis ma sulle ütlen. Mina põle sinu ega oma
isa tegude üle kohtumõistja, aga ühte pead sa
teadma: sinu tammi lõhun ma täna maha oma isa
tahtmise vastu ja kui sa mind sellepärast tahad koh-
tusse kaevata, siis kaeba. Mina oma tegu ei salga
ja tunnistajaid pole sul vaja. Aga pea meeles, kui
sa selle tammi veel kord üles teed ja meie karjamaa
vett täis paisutate, siis ei mõista ma nalja. Tuleval
aastal lähen ma kroonu ja kui olen paigale pandud,
siis pead sa teada saama, kes ma olen ja mis ma
teen. See on minu tõsine mehesõna ja oma sõna

põle ma veel sõõnd ega söö ka sinu vastu. Head päeva! (*Läheb.*)

PEARU (*karjub*): Merimõrtsukas! Kui sa minu tammi puutud, lähed prosessi alla! (*Jookseb talle järele.*)

MARI (*hirmul*): Kui nad seal nüüd kaklema ei lähe.

ANDRES: Poiss on Pearust üle. Las õpetab teist, kui õelaks läheb.

MARI (*tahab lahkuda majja*).

ANDRES (*hüüab talle järele*): Kuule!

MARI (*pöörduv ja tuleb lähemale*): Mis on?

ANDRES: Kuidas need Liisi asjad on?

MARI (*hirmul*): Mis selle Liisiga siis peaks olema?

ANDRES: Sa teed näo, nagu sa ei teakski.

MARI: Mis seal teada või. Eks see ole ikka nõnda olnd.

ANDRES (*ägestudes*): Mis on nõnda olnd? Et minu tütar Pearu poega magatab, nagu see kõrtsileti ees lärmab?

MARI (*silmad vett täis*): Ütles Pearu nõnda?

ANDRES: Terve kõrtsi ees.

MARI: Pearu valetab!

ANDRES: Ei mina tea, kes teist valetab, Pearu, sina või Liisi. Aga üks on kindel, sina oled mind ühes lastega petnud, mind ninapidi vedand. Sa nagu põlekski Vargamäe perenaine, vaid saunaeit. Kadund Krõoda lapsi pole sa mikski pand, lased nad hukka minna. Su süda on Jussi ja tema laste küljes, kes hauas.

MARI (*nuttes*): Andres, sa teed mulle ülekohut. Kas pole ma Maretile ja Liisile kõik and ja teind, mis ema anda ja teha võib? Silmad tõusevad vett täis, kui mõtlen, et...

ANDRES: Nutt on ainuke, mis sul ikka käepärast. Aga nüüd saada Liisi siia, ma tahan ta endaga rääkida.

MARI: Andres, ma palun...

ANDRES: Jäta oma palumised ja vaata, kus Liisi on.

MARI (*majja*).

ANDRES (*hakkab piipu toppima, ta kulm on kogu aeg kortsus*).

LIISI (*väljub elamust*).

MARI (*tuleb ta järel ja jääb elamu trepile*).

LIISI (*läheneb isale*): Sa kutsusid mind, isa?

ANDRES: On see tõsi, et sina tahad Orule pere-
naiseks minna?

LIISI: Kuidas nõnda?

ANDRES: Pearu viskas mulle kõrtsis nina peale, et
mina himustavat oma ligimise koda, tema koda...
sest sina tahad Oru perenaiseks.

LIISI: Seda mitte, isa. Ma tahan ainult Oru Joosepi
naiseks.

ANDRES: Ja sina arvad, et mina lasen sind Joosepile
minna, kui ta kohta ei saa?

LIISI: Mitte et ta ei saa, vaid ta ei taha Oru kohta.

ANDRES: Mis sa siis sellele Joosepile otsid, kui sa
Oru perenaiseks ei taha saada?

LIISI: Ega siis Oru üksi koht maailmas pole.

ANDRES: Oru on Vargamäel ainuke koht peale meie
ja kui Joosep seda kohta ei taha, siis ei lähe sina
Joosepile, ütlen mina. Seda ussisugu pole siis
minule vaja. Kas kuuled?

LIISI: Just selle ussisoo pärast ei tahagi ma Oru pere-
naiseks saada.

ANDRES: Orule peab viima uue ja parema soo. Seda
peab tegema.

LIISI: Joosep arvab, et terve Vargamäe on mürgitatud
ja et teda ei saagi parandada. Siit võib ainult ära
minna.

ANDRES: Vargamäe peab olema ühe sugukonna käes,
siis saab, muidu mitte.

LIISI: Võtku ta kes tahab. Meie Joosepiga ei taha
teda.

ANDRES: Teie Joosepiga? Sa räägid, nagu oleksid sa
temaga juba üks. Või on see tõsi, mis Pearu mulle
kõrtsis näkku viskas: et sina magatad Joosepit?

LIISI (*karjatades*): See on vale!

ANDRES: Kas sul põle siis Joosepiga veel ühtigi
olnd?

LIISI (*isale silma vaadates*): Ei ühtigi, mida peaks
häbenema!

ANDRES (*kergendatud südamega*): Siis on ju kõik
hea. Ja tänasest päevast saadik olgu ka see kõik

lõpetatud, mis tänini teie vahel oli. Kui Joosep ei taha Oru kohta, siis ei taha mina teda ka endale väimeheks. Seda võid talle öelda.

LIISI: Mis ma sellest talle ütlen. Temal on ju valida, kas mina või Oru. Saab kuhu saab, aga seia ei jää ma mitte.

ANDRES: Ah siis selleks olen ma sind kasvatand ja oma aastaid ja tervist Vargamäele matt, et sina, minu esimene laps, mulle nõnda ütleks?

LIISI: Ma ei ütle ju paha pärast. Ütlen ainult, nagu ma tunnen. Ja Joosep tunneb samuti. See Vargamäe elu on meid nõnda ära tüüdand, et mida varem, seda parem siit kaoks. Siin on alati riid ja kohtukäimine, sellepärast.

ANDRES: On see siis minu süü? Olen mina seda riidu ja kohtukäimist taht? Olen mina see, kes õigust painutab ja tõde varjab? Sa oled täispäevades inimene — otsusta!

LIISI: Kas ma võin puhtast südamest rääkida, isa?

ANDRES: Olen ma sind kunagi valetama õpetand?

LIISI: Noh, ütle siis, isa, kas võid oma käe südamele panna ja jumala ees kinnitada, et sina põle ühelegi riidle ja kohtukäimisele põhjust and?

ANDRES: Jah, ma võin käe piiblile panna ja jumala ees seistes öelda: ma põle kunagi Pearuga riidu norind ega kohtukäimist otsind. Aga ma põle ka last ennast maailma naeruks ja narriks teha. Olen kaitst iseennast ja oma perekonna ning koja au. Ma põle last tõde varjata ja õigust kõveraks käänata, sest siis oleks ma teind pühakirja vastu. Kui sina seda ei näe, siis oled sina Pearu poolt, ja seda on sulle Joosep pähe pand.

LIISI: Isa, mina ei ole Pearu poolt.

ANDRES: Kui sa tõesti ei ole Pearu poolt, nagu kinnitad, siis pead sa Joosepist lahti ütlemä, sest see on ju veri tema verest ja liha tema lihast.

LIISI (*vaikselt ja kindlalt*): Ei, isa, Joosepist ei ütle ma mitte lahti.

ANDRES (*karjudes*): Ja seda julged sa mulle suu sisse kinnitada!

LIISI: Jah, isa, ei ma temast küll lahti ütle.

- ANDRES (*ähvavadalt*): Noh, seda tahan ma näha! Ma tahan vaadata, kes on siin peremees, kas sina või mina. Või sellest põle veel küllalt, et mul Pearu endaga tegemist, nüüd hakkavad ka oma lapsed tema eest sõdima.
- LIISI: Mina sõidin ainult iseenda ja Joosepi eest. Pearu minusse ei puutu.
- ANDRES: Aga kes on siis Joosep ja kes Pearu? Minu silmis on nad üks.
- LIISI (*ärritatult*): Minu silmis mitte. Pearule ma ei läheks eluilmaski, aga Joosepile lähen ka siis, kui terve maailm vastu seisab.
- ANDRES: Sina ei lähe temale mitte!
- LIISI: Lähen, isa! Ja kui mind ka luku taha pandaks, siis lähen talle läbi võtmeaugu. (*Nutab.*)
- ANDRES (*kärkides*): Siis panen su luku taha ja topin ka lukuaugu kinni. (*Lahkub vihasena.*)
- MARI (*pisarsilmi*): Kas sa siis teisiti ei või, kui isa seda nii väga nõuab?
- LIISI: Ei, ema. Joosepit ma ei jäta, tehku isa mis tahab.
- MARI: Kuidas sa siis temale lähed, kui isa nii tulist vastu rahtub?
- LIISI: Küll ta hakkab mind varsti ajama. Oota ainult, ema.
- MARI (*kohkunult*): Liisi, ütle, mida sa mõtled teha?
- LIISI: Ära küsi, ema. Muidu oled sina jälle süüdi.
- MARI (*härvalt paludes*): Kallis laps! Ää sa seda hullu tükki küll tee, et sa Joosepiga enneaegu lapse saad! Sinu kadund ema Krõõda nimel palun ma sind!
- LIISI: Aga kui isa mind muidu Joosepile ei lase?
- MARI: Issand jumal, kui kanged te olete, nii isa kui sina. Nagu teeks Vargamäe inimese niisukeseks. Tee süda kõvaks, siis võid elada, muidu tapab ära! Kui sinu ema suri, siis ma ei mõist veel, miks ta nii vara pidi surema, aga nüüd tean. Temal põlnd seda kängust, mis Vargamäel peab olema, kui siin elada tahad. Tema ei pand oma südant ilmaski kõvaks ja nii siis pidi ta noorelt surema.
- LIISI (*ei suuda enam pisaraid tagasi hoida ja jookseb käsi silme ette lüües ära*).

MARI (*istub ja nutab*).

ANDRES: Noh, mis sa's nüüd jälle ulud? Krõõt oli nukker, nüüd ei oska sinagi muud kui aina nutta.

MARI: Eks igalühel ole oma patud. Kes teise hinge näeb.

ANDRES: Mõtled jälle Jussist.

MARI: Kõigest. Aga eks see Jussigi asi oleks võind teisiti olla. Sellest hakkas kõik... Surid lapsed ja...

ANDRES: Noh, hea küll, ütleme et lapsed surid Jussi pärast. Aga mis see Juss siis nüüd veel tahab? Ta võttis ju kolm elu tasuks, on sellest ikka vähe? Peab ta vari siis eluaeg Vargamäel kodukäijat mängima? Minul suri Krõõt ka võib-olla osalt mu enese süü läbi, aga...

MARI: Andres!

ANDRES: Kuula! Ma ütlen — võib olla, ja sedagi ma ütlen ainult sellepärast, et õpetaja mind seekord noomis: ma olla oma naise suure tööga tapnud! Mina ise ei tea sellest midagi. Lõin ise end takka, niipalju kui vähegi jäksi oli, ja lasin ka Krõõta teha, niipalju kui ta vähegi suutis. Aga kas ma andsin siis palgalistelegi armu? Sina ise teenisid meil, oli meil kerge teenida?

MARI: Seda mitte.

ANDRES: Aga on sul nüüd kergem?

MARI: Raskem!

ANDRES: Aga Krõõdal oli veel raskem kui sinul. Siis olime algajad. Kõigest oli nappus. Kuude kaupa põlnd meil talvel muud süüa kui kartuleid, silgusoolvesi ja jaopärast leiba. Ainult hapukalja võisime toidule peale rüübata, et see libedamini alla läheks. Nõnda rühmeldasime hommikust õhtuni ja nõnda kandis Krõõt ka oma lapsed maailma. Aga tema põlnd sinuks. Tema oli vilaja kehaga, ei pidand vastu ja nõnda surigi. Mäletad, kui me Andrese sündimise ajal Krõõda voodi juures seisime ja Krõõt siis ütles: poiss võtab hinge! Siis nägin ma äkki, et Krõõt on kui vana hobusekronu, kes ei suuda enam ühtki liiget liigutada, tühmita teda teibaga või raiu kirvega. Hobusekronu oskasin ma turgutada, kui ta saha ette seisma jäi, aga mis pidin ma Krõõ-

daga tegema? Hobusekronule viisin ma tüki leiba või kamalutäie kaeru, ja kui ta selle oli ära söönd, ajas ta kõrvad kikki ja korjas jalad kõhu alla kokku. Krõödaga ei osand ma midagi peale hakata. Mida teed loomale, seda ei tee inimesele, sest loodad — inimene muretseb ise enda eest. Aga näe, ei muretse. Ennem sureb kui muretseb. Krõõt mõtles endast samuti kui minagi. Mõtles, et looma eest peab muretsema, iseenda eest mitte. Ise ei jäänd ta kunagi hobuse viisi seisma ega öelnd: siitmaalt, enam ei jäksa. Krõõt jäksas ikka veel. Tema jäksul põlnd lõppu. Ja kui tuli kord lõpp, siis oli ka surm. Lõpp ja surm tulid üheskoos! Aga kas ma siis nüüd sellepärast pean terve eluaeg käima nina norus ja käed rüpes? Pean töö pooleli ja koha lohakile jätma? Kellel oleks sellest kasu? Või oleks see õige? Aga vaata, Mari, sina teed nõnda. Kui sa käiks laste haulal, sest põleks ühtigi, aga sina käid veel rohkem Jussi haulal. Sa käid seal surnuaiale minnes ja surnuaialt tulles. Juss on sul meeles süngi heites ja süngist tõustes. Lastegagi räägid sa, nagu mõtleksid aina Jussi peale. On see siis õige nõnda?

MARI (*nutab*).

ANDRES: Sa ei vasta, ainult nutad. Aga sind tahtsin ma just sellepärast endale naiseks, et sa varemalt Vargamäel alati lõõritasid ja naersid. Juba Krõõda eluajal mõtlesin vahel, et kui ometi Krõõt ka mõnikord sinu viisi naerda ja lõõritada võiks, siis oleks palju kergem. Sest Krõõt ei naernud Vargamäel kunagi. Tema nuttis ainult. Panin tema nukruse soode ja rabade süüks, sest tema tuli ju sealt, kus olid aina metsad ja laaned, mis helisesid. Aga nüüd on sinuga veel hullem. Niipea kui said Vargamäe perenaiseks, kadus sul naer ja laul. Ja kui ma näen, et põhjuseks on Juss, siis ei tea ma, kuhu minna või mis teha, sest mind pole sinu silmis nagu olemaski.

MARI: Ei, Andres! Kui Jussi põleks olnd ja sina mind siis oleks taht, siis oleks ma alati naernd ja laulnd.

ANDRES (*viha ja põlgusega*): Kui kaua see poodud Juss siis meie vahele peab jääma?

MARI (*ohkega*): Kui ma teaks!

ANDRES: Tõepoolest, kui see võimalik oleks, ma kägistas ta ise oma käega, et aga ükskord temast lahti saada.

MARI: Issand, halasta! Andres, mis sa ometi räägid!

ANDRES: Kõigist olen ma võitu saand. Isegi Oru Pearuga saan ma hakkama, aga Jussist ei saa ma jagu!

MARI: Juss on ju surnd...

ANDRES: Nii see on. Elus võisin ta pahema käega läbi tuuseldada, aga surnult ei saa talle kahegi käega vastu.

MARI: Surnute vastu ei saa keegi!

ANDRES (*ähvardavalt*): Aga mina saan!

MARI (*hirmunult*): Andres, mis sa tahad teha?

ANDRES: Midagi peab tegema, nii see kesta ei või. Surnud sauna-Juss ei pea igavesti Vargamäe elavate üle valitsema. Ühte ütlen sulle, Mari: hoiä end! Kui ma Jussile hauda ligi ei pääse, siis sina oled alles maa peal ja sinust saan ma jagu, mingu või kõik kuradile! (*Lahkub majja.*)

(*Eesriie.*)

9. PILT

Eelmise pildi lavaseadeldis. Järgmise aasta augustikuu pühapäev.

ANDRES (*istub sirelipõõsa juures aialaua ääres ja loeb piiblist*): Nagu vesi sööb kivid, nagu voolav vesi viib maamulla ära, nõnda lased sa, oh issand, vaese inimese lootuse surra... (*Pöörab lehte ja loeb ülejärgmiselt leheküljelt.*) Mo hing haiseb kurjasti, mo päevad on ära raisatud, haud on mo päralt. Eks käi pilkamised mo kallal ja eks jää mo silm öösel nende kibeda kõne pärast nutma. (*Märkab Marit, kes tuleb majast, ja suleb piibli.*)

MARI (*tahab lahkuda*).

ANDRES: Kuule! Tule siia!

MARI (*tuleb ta juurde*).

ANDRES: Oled sa Liisit tähele pand? Mis temaga õige on?

MARI: Olen ikka vaadand ja aru pidand, aga...

ANDRES: Noh?

MARI: Aga temalt endalt põle ikka veel julgend küsida.

ANDRES (*sähvab*): Mis seal veel küsida! (*Järsku*)
Kutsu ta siia!

MARI: Andres, ära tormiks saa! Heida tema peale armu!

ANDRES: Kas tema minu peale armu on heit?

MARI: Eks siis tema heida jälle oma laste peale.

ANDRES: Lapsed! Ussisugu tuleb sealt, mitte lapsed!
Aga mine juba kord, ää tänita siin!

MARI (*lahkub*).

ANDRES (*istub laua juures ja mõtleb süngeid mõtteid*).

MARI (*tuleb ühes Liisiga*).

ANDRES (*kohe nõudvalt*): Liisi, mis peab see tähendama? Mis sinuga on?

LIISI: Eks te näe seda isegi.

ANDRES: Kust sa selle oled saand?

LIISI: Joosepilt ikka, kellelt muult! Ega ma teda külast põle käind otsimas.

MARI (*palub härdalt*): Liisi!

ANDRES (*tõstab rusikas käed*): Sina ussiseemel!
(*Tahab talle kallale tormata.*)

MARI (*jookseb vahele, nuttes*): Andres, pai Andres!

ANDRES (*karjub Liisile*): Välja minu majast! Kel põle häbi ega au jumala ja oma isa ees, see ei kõlba minu silma alla.

MARI (*nuuksudes*): Andres, kallis Andres!

ANDRES: Ohtuks olgu mu maja tühi! Kuulete! (*Tormab eest paremale ära.*)

MARET (*kes piilus aidanurga tagant, jookseb Orule*).

LIISI (*istub aidatrepile ja nutab*).

MARI (*pausi järel*): Mis nüüd saab?

LIISI (*silmi pühkides*): Mis ikka. Eks pea minema, kui aetakse.

MARI: Aga, armas aeg, kuhu? Orule ei või ju ometi.

MADIS (*tuleb karkudega käies*): Tere!

MARI: Näe, saunaonu! Tere jah. Nii kaugele saand oma kõmpidega.

MADIS: Eite pole kodus. Tahtsin peremehelt homseks hobust küsida.

MARI: Peremees läks vist... Ma lähen vaatan. (*Lahkub eest paremale.*)

MADIS (*komberdab karkudega Liisi juurde ja istub*):

Äh, vanad vedrud ei paendu änam! Ja valutavad teised, mädandid! Eks nad siin Vargamäe kraavidel selle pealopsu saand, ei mujal. Ja-jah, see Vargamäe! See sööb veel mõnegi mehe luud-liikmed... On enne söönd ja sööb ka edaspidi, ei tema himu täis saa. Tead, Liisi, isa teeb ju sinuga ainult sellepärast nõnda, et ta põle enam endine mees. Enne põleks ta keda kuraditki kart. Oleks last oma tütre kas või vanasarvikule endale minna, sest ta oleks öeld: kes võib midagi minu ja mu laste vastu? Aga nüüd — loeb piiblit ja sõdib lastega. Minu kadund isa armastas ka piiblit lugeda. Aga meie, lapsed, panime tähele, et piibli lugemine tegi ta kurjaks ja õelaks. Tema ei pand meie sõnu änam mikski. Temal olid ainult piibli sõnad. Ja nõnda põlnd meil änam miskit õigust, vaid kõik õigus oli isa käes.

LIISI: Ega meil ka mingit õigust ole, õigus on kõik isa käes.

MADIS: Just nagu meilgi. Isa ütles ikka, et tema ei või meile õigust anda, sest see käib pühakirja vastu. Meie pidime teda kartma ja armastama, aga temal põlnd muud vaja kui meid nüpeldada... Sest mida armsam laps, seda kibedam vits. (*Lühikese pausi järel.*) Aga vaata, laps, ometi oli minu isa Vihuksel ise samuti ilma õiguseta, nagu seda on ka sinu isa Vargamäel.

LIISI: Kuidas nõnda? Kelle käes on siis õigus?

MADIS: Õigus on Vihukse ja Vargamäe käes. Nende peale ei hakka miski. Isegi pühakirjaga ei saa Vihukse ja Vargamäe vastu. Paari aastaga pistab ta sulle tuhat pajupõõsast vikati ette, see on tema issa-meie. Kivid saputab ta sulle saha ette, see on tema kümme käsku. Mõne aastaga tallab ta su kraavid

täis, see on tema püha ristiõpetus ja peatükid. Mõnekümne aastaga sööb ta su luud-liikmed ja saadab su kirikuaiale, see on tema piiblilugu. See on Vihukse ja Vargamäe õigus. Ja kui sinu isa tahab sellest osa saada, siis peab ta kõigega seisma silm silma ja hammas hamba vastu, sest muidu neelab teda Vargamäe.

LIISI: Kas siis sina, saunaonu, arvad, et isal on ka minuga õigus?

MADIS: Ei noh, seda ma nüüd küll ei arva. Mina ei usu, et inimene peaks oma lastega nii kangeid sõnu tarvitama, nagu räägiks ta aina jumalaga. Inimene on nõrk, ja noor inimene on veel nõrgem. Tead, Liisi, kui Pearut purjus peaga näen, siis mõtlen ma ikka oma isa peale. Tema jäi nagu piiblist purju ja selle peaga tegi ta hullemaid tükke kui Oru Pearu teeb viina või õlle purjuspeaga. Ja mina arvan, et sinu isa on vahel ka nagu piiblist purjus. Varem ei lügend ta nii palju pühakirja ja siis ei olnud ta ka nii riivatud. Pearu oli hullem. Aga nüüd oleks nagu Andres riivatud. Mina olen kuulnud, et kes piibli kolm korda otsast otsani läbi loeb, see läheb lolliks. Sellepärast hoida õpetajad hoolega, et nad mitte otsast otsani ei loe, vaid ikka midagi vahele jääks. Aga taluinimene on rumal, tema loeb kõik — sõna-sõnalt, ja nõnda hakkab mõistuse peale. (*Lühikese pausi järel.*) Ää sa sest isale ega ühelegi hingele sõna lausu. Sest kui niisukesed jutud Andrese kõrva ulatavad, siis võib ta minu ja mu eide saunast välja peksa. Tema ei hooli. (*Lühikese pausi järel.*) Aga tead, Liisi, sa tule tema silma alt ära. Tule sauna. Ega ta sealt ikka sind välja ajama hakka.

LIISI (*vaatab talle silma, siis*): Sauna-onu, kas sa arvad tõesti nõnda?

MADIS: Just nõnda, Liisi. Saunas on mahti vaadata, mis ja kuidas. Joosepilgi on hea sinna tulla, et üheskoos aru pidada.

MARI (*tuleb tagasi*): Vanameest pole näha. Ei tea, kuhu ta läks. Aga ega ta hobust keela.

MADIS: Eks ma tule siis homme, või tuleb eit, kui on kodumail. (*Lahkub.*)

LIISI: Madis kutsus mind sauna, et saaks isa silma alt ära.

MARI: Seda minagi, et kui läheks õige esiotsa sinna, seni kui näeb, mis ja kuidas.

JOOSEP (*tuleb ühes Maretiga*): Tere, teispere ema!

MARI: Tere, Joosep! Halval ajal tulid.

JOOSEP: Sellepärast ma just tulingi. Maret tõi sõna. Tere, Liisi! Sauna-onu ütles, et...

LIISI (*hakkab nutma*): Et ma pean sauna minema...

JOOSEP: Ära sellepärast nuta... Ega sa sinna kauaks jää. Onu aitas mul koha rentida ja me võime varsti sinna minna... Ma pidasin seda sinu eest saladuses, et sulle ootamata rõõmu valmistada. Kodus ei tea sellest ka veel keegi, ainult isa võib-olla...

PEARU (*tuleb väravast*): Au olgu Tuaveti pojale! Hossianna kõrges! Tere, Mari! Ja tere kua, Liisi! (*Võtab Liisi käe.*) Sina oled nüüd minu kallis minijas, oled see kallis tall, kes viiakse tappa, sest minu esimene poeg, minu kallis Joosep, jätab sinu pärast oma isa ja ema maha, jätab kogu Vargamäe ja hoiab sinu poole ning teie kaks peate üks liha olema. Aamen. (*Joosepile.*) Vuata, poeg, mina hakkas sinu rindu kinni (*teeb seda*) ja noomin sind kange jumala sõnaga: sina ei pea oma naisele mitte nõnda tegema, nagu teeme meie Vargamäel, sest see on sinu isa vingamehe esimene tütar, kellel on oma ema Krõeda hele jaal, kui ta kutsus sigu meie rukkist... Ja sina pead teda armastama kõige ihu häda sees. Kärjelleisson! (*Marile.*) Ning vuata, Mari, mul on üpris hea meel, et meie Andresega ei või neile teps ühtigi teha, et oleks õieti tehtud. Sest meie oleme ainult kaks kanget Vargamäe vanameest nagu need vihased Iisraeli vürstid. Aga kirjutatud on: vuata, mõek käib välja Juagupist ja peksab maha Vargamäe vürstid. Aamen! Hallelooja! Hossianna kõrges!

(*Eesriie.*)

Eelmise pildi lavaseadeldis. Päikesepaisteline sügis-päev.

ANDRES (*istub ja on mõtteis*).

MARI (*tuleb värava kaudu*).

ANDRES: Noh, käisid sauna juures.

MARI: Käisin küll.

ANDRES: Mis nad siis nüüd teevad? Hakkavad kolima?

MARI: Ju neil suurem osa kraami ongi juba Soonistele viidud. Homme läheb ka Liisi. Pearu and neile hobuse, paar lehma, mõne lamba ja muud kribukrabu.

ANDRES (*pausi järel*): Kuule, sa peaksid ikka ka Liisile midagi kaasa andma.

MARI (*vaatab talle virvendaval pilgul näkku*).

ANDRES: Anna talle Kirjak. See on Maasiku tõugu, kelle Krõõt kaasavaraks sai, kui me Vargamäele tulime. Härjavärsi ja paar lammast talledega võiksid ka anda. Aga ära määra lammastest halvemaid. Joosep võiks ka sälule päitsed pähe panna. Suur asi ta põle, aga kust ma paremat võtan. Otsi neile ka aidast midagi istme alla, eks me ise või vähemaga läbi ajada. (*Nähes, et Mari nutab.*) Noh, mis sa siis nüüd nutad? On sul kahju või, et oma varanduse pead käest ära andma?

MARI: Sa küsid, kas mul on varandusest kahju. Ega minu varandus ole, et...

ANDRES: Miks sa siis nutad?

MARI: Ma nutan sinu hea südame pärast, Andres.

ANDRES (*nõksatab, nagu oleks teda tabanud mõni valus hoop. Siis aga jätkab, nagu poleks midagi juhtunud*): Liisil on õigus saada. Tema on õndsas Krõõda esimene laps ja Krõõt tõi ometi oma varandust Vargamäele kaasa. Tema ei tulnud siia tühjade kätega, nagu ta siit läks, hõövlilaastud pea all. Ja pealegi oli Liisi ise õige tööinimene. Sellepärast anna talle, mis meil anda täib, aga ära meid endid sootuks ilma jäta. Nüüd mine ja kutsu Maret siia.

MARI (*läheb majja*).

MARET (*tuleb ühes Mariga majast*): Mis on, isa?

ANDRES: Mul on ikka see sinu ja Sassi asi meeles.

MARET (*vaikselt*): Jah, nii see on, isa.

ANDRES: Aga Sass on ju lombak. Kas sa siis tõesti paremat ei saa, et pead selle sandi võtma?

MARET: Teised põle mind tänini taht.

ANDRES: Aga sul on ju veel aega, võid oodata, liatigi nüüd, kus Andres ja Indrek kodunt välja lähevad.

MARET: Eks või ka. Ma ütlen Sassile.

ANDRES (*nagu hirmul, imestunult*): Mis? Sa tahad siis Sassi ootama jääda?

MARET: Tema on ju valmis mind ka ootama. Tema ootab ükskõik kui kaua. Tema on kõigega nõus, mis mina teen, ja kui sina, isa, praegu ei taha, et ma temale lähen, siis ootame Sassiga. Ma ütlen talle. Ega ta ilma minu loata mulle kosja tule.

ANDRES (*lühikese pausi järel*): Sa siis kedagi teist ei taha?

MARET: Ei, isa. Lubasin enda Sassile ja tema jaoks ka jään.

ANDRES (*endamisi*): Päris oma ema. Just kui õnnis Krõõt. Heidab alla, aga järele ei anna, tee mis tahad.

MARET: Isa, kas ma võin nüüd ära minna? Seakartulid jäid keema...

ANDRES: Sa siis kedagi teist ei taha?

MARET: Ei, isa. Lubasin enda Sassile.

ANDRES (*suure jõupingutusega*): Siis lase ta tulla, millal ta tahab või millal sina tahad, tagasi ei lükka ma teda mitte.

MARET (*kelle silmis särab õnnelik naeratus, lahkub majja*).

MARI (*kelle silmad lähevad märjaks*): Eks Sass ole omast kohast ikka mees ka. Kena majake teisel kiriku juures ja amet, mis leiba annab.

ANDRES: Mõni amet! Oota ligimese surma, et saaks talle puusärgi teha.

MARI: Või ta siis ainult puusärke teeb, kummuteid ja kappe ikka ka.

ANDRES: Noh, oleme siis tütardest lahti samuti kui poegadest.

MARI: Sedapuhku küll. Ei Liinest, Tiinast ja Kadrist saa niipea abi.

ANDRES: Ei niipea.

MARI: Süda vaevab vahel, et kas minu silmad seda aega näevadki. Mõni teab, kes neid kord toimetab ja totsutab, kui neil aeg kodunt minna.

ANDRES: Sa oled ju noorem kui mina.

MARI: Noorem või vanem, mis see änam loeb, kui tervis läbi.

ANDRES: Jah, tulevad minulgi nüüd rasked päevad! Andres läheb mitmeks aastaks kroonu, Indrek läheb linna, aga Ants on alles noor. On teisel küll erk hing ja tark pea, aga kont ikka alles nõrk raskema töö jaoks.

MARI: Mõtlesin, et lähed õige ise täna Indrekut ja Andrest vaksali viima. Teab kas Ants, poisike, saab sellega hakkama.

ANDRES: Las läheb pealegi Ants. Ta nii kangesti tahab. Aga kas sul on juba kõik korras, mis poistele vaja?

MARI: Peaks ikka olema. (*Lahkub majja.*)

MADIS (*tuleb karkudega käies õue*): Tere, peremees! Mulle toodi sõna, et peremees kutsub mind noort Andrest ja Indrekut ära saatma.

ANDRES: Oled Vargamäe veed jõkke lasknud, saada siis ka tema pojad kodust välja, kes kroonu, kes linna.

MADIS: Sinu vete laskmisel olin ikka mees, aga nüüd olen sant. (*Istub aidatrepile.*)

ANDRES (*ulatab talle õllekannu*): Eks sa siin Vargamäe kraavides endale ikka liiga tegid.

MADIS: Jah, see Vargamäe oma soode ja rabadega! Seal ta on, see lepikualune! Kui mitu aastat sa oled seda sood juba kraavitand ja kuivatand? Oma paar-kümmend tugevasti. Aga on ta nüüd kõva ja kuiv? Äh-äh-äh! Alles mullu kevadel käisid sa seal lehma rükkimas!

ANDRES: Peaks tulema mõni hea mees, kes laseks Vargamäe jõe alla!

MADIS: Mis siis viga oleks! Ütleme, et keegi teeks nõnda, et vesi jões langeks paar jalgagi.

ANDRES: Hulga peale võiks sedagi teha. Sest mõtle ometi, mis oleks, kui läheksid Vargamäe mehed, kui tuleksid Hundipalu, Ämmasoo ja Kukesaares omad, kui tuleksid Soovälja, Aaseme, Metsakandi, Kassiaru ja kas või välimaa külade omad, kel siin heinamaad, ja kui kõik need mehed hakkaksid Vargamäe jõge puhastama rohust, mudast ja vanadest tõketest, kas ei saaks ta siis puhtaks, nii et vesi pääseks jooksma.

MADIS: Siis muidugi. Aga need mehed ei tule ju. Pearu on esimene, kes tulemata jääb.

ANDRES: Aga kui nad ometi ükskord tulevad, mis siis? Minu süda lööb otse värisema, kui ma mõtlen, mis sünniks siis Vargamäe karjamaa ja niitudega! Mis sünniks kõigi ümberkaudsete karjamaade ja niitudega? Kõik oleks varsti kuiv ja mets hakkaks mühama. Soos ja rabades hakatakse põldu harima!

HUNDIPALU TIIT (*tuleb rutates värava kaudu*): Näe, sa alles vesti väel. Ma ruttasin nii, et nahk läks märjaks. Kartsin, et küüditad mu ristipoja minema ja mina ei saa teda jumalagagi jätta.

ANDRES: Mina põlegi täna küüdikorras, täna sõidab väike Ants.

HUNDIPALU TIIT: Ah soo. Tere, Madis! (*Istub ja pühib laubalt higi.*)

ANDRES: Saad nüüd oma tahtmise. Indrek sõidab linna — õppima.

HUNDIPALU: Ega seegi Vargamäele palju oleks, kui ta oma sugurahvale ühe suurkooliharidusega mehe annaks.

ANDRES: Aga mis saab Vargamäest, kui kõik nõnda ära lähevad?

HUNDIPALU (*ohkab ja paneb käe Andrese põlvele*): Kuule, Andres, meie oleme sinuga juba vanad mehed. Aga me mõtleme ikka veel, nagu oleksime noored. Mina mõtlen oma Hundipalule, sina oma Vargamäele. Aga meie lapsed ei mõtle üht ega teist. Minu Aadu, näe, peaks tänava sügisel kroonust välja tulema, aga nüüd kirjutab, et ei tule. Lasin teise

õppida pasunat puhuma, ja nüüd on tal oma pasunaga seal Peeterburis nii hea, et ei taha enam Hundipalust kuuldagi. Tõnise aeg saab kahe aasta pärast täis, aga ka tema ei mõtle enam Hundipalu peale.

ANDRES: Ja mis meie taludest siis niiviisi saab? Ise jääme vanaks, sureme ära.

HUNDIPALU (*pausi järel*): Tead, Andres, mis mina vahel olen mõelnd? Oru Pearul on siiski õigus, kui ta ütleb, et kool kasvatab hobusevargaid.

ANDRES (*nagu puuga pähe saanud, vahib pärani silmi sõbrale näkku*): Mis juttu sa nüüd ajad!

HUNDIPALU: Ja miks siis mitte? Kas minu Aadu oleks mulle niisuguse kirja kirjutanud, kui me teda natuke rohkem põleks koolitand? Kuhu ta muidu oleks pääsend?

ANDRES: Ega ta sellepärast veel hobusevaras ole.

HUNDIPALU (*valuga*): Tema on hullem kui hobusevaras. Tema varastab minult Hundipalu, kuhu ma olen matnud oma nooruse ja tervise. Varastab ja annab minu töö ja vaeva mõnele võhivõõrale, kes ei teagi, mis ma Hundipalust olen teind ja mis veel teha tahtsin.

ANDRES: Jah, ei mina ka mõista mõelda, mis selle Vargamäega siin peale hakata, kui lapsed nõnda ära kipuvad.

INDREK (*on reisivalmis ja tuleb oma kastiga majast*): Tere, ristiisa!

HUNDIPALU: Tere, ristipoeg! Noh, kas läheb nüüd sõiduks?

INDREK: Jah, ega või änam viivitada. Jääme viimaks veel rongist maha.

N. ANDRES (*tuleb oma kastiga majast*): Tere, Hundipalu isa!

HUNDIPALU: Tere, noor Andres!

N. ANDRES (*viib oma kasti vankrile*).

MARI ja MARET (*tulevad majast ja viivad pakke vankrile*).

HUNDIPALU (*võtab taskust rahakoti, otsib sealt mõned rahapaberid ja pakub neid Indrekule*): Minu poolt teerahaks ristipojale. (*Kui Indrek vastuvõtmi-*

sega viivitab.) Võta nüüd, võta! Küllap see sul tarvis läheb.

INDREK (*paneb kasti maha, võtab raha vastu*).

HUNDIPALU (*paneb käe Indreku õlale*): Armas risti-poeg, anna pihta ja saa õnnelikuks. Näe, meie sinu isa ja emaga oleme küll pihta and, aga õnnelikuks me põle saand. Ja nüüd oleme vanad.

N. ANDRES (*tuleb*): Hakkame nüüd minema, Indrek. Ants juba ootab. (*Läheb aita piitsa järele.*)

INDREK (*isale kätt andes*): Head aega, isa!

ANDRES: Nägemiseni, poeg!

INDREK (*jätab ka Madise jumalaga*): Head aega, saunaonu!

INDREK ja HUNDIPALU (*esimene võtab oma kasti, siis lähevad mõlemad vankri juurde*).

N. ANDRES (*isale*): Noh, isa, nüüd pead jälle võõra sulase võtma.

ANDRES: Katsun siiski nõnda läbi ajada, kuni sina tagasi tuled.

N. ANDRES: Kas ma üleüldse tulen.

ANDRES (*hirmunud pilgul*): Mis jutt see siis nüüd on? Kellele ma siis olen teind ja vaeva näind? Kas sa siis Vargamäed sugugi ei armasta?

N. ANDRES: Isa, sina isegi ei armasta õieti Vargamäed. Ja minu ema pole teda ka armastanud. Temale ei meeldinud need sood ja rabad, nagu sa ise rääkisid.

ANDRES: Ega tema nüüd õndsakene küll... Aga sood võid ju ära kuivatada. Soode asemele tuleb mets, põld, heinamaa... Nõnda peab see olema.

N. ANDRES: Aga miks siis just meie need peame olema, kes oma elu seia sohu matavad, kui mujal kergemini leiba saab? (*Lühike paus.*) Kui just oleks armastus, siis muidugi.

ANDRES: Tee tööd ja näe vaeva, siis tuleb armastus.

N. ANDRES: Sina oled seda teind ja minu ema tegi seda ka, ega ta muidu nii vara surnd; aga armastust ei tulnd, teda põle tänapäevani Vargamäel. Jumalaga, isa! (*Annab kätt, siis jätab ka Madise jumalaga ja lahkub.*)

PEARU (*tuleb rööbasteel*): Noh, saatsid oma merimõrtsuka minema?

ANDRES (*ei võta tema sõnu kuuldavakski*).

PEARU: Va üleaedne õige kurdiks jäänd või, et ei vasta?

ANDRES: Kas mul siis põle õigus vaikida või?

PEARU: Sina ikka kohe oma õigusega. Kaugele sa oma õigusega oled suand?

ANDRES: Oled siis sina oma kõverusega kaugemale jõund?

PEARU: No ikka kaugemale. Minul esimene poeg kroonust päästetud, aga sinul pandi paigale, ja teise saatsid hobusevargaks õppima.

ANDRES: Kes läks hobusevargaks õppima?

PEARU: Aga mis see Indrek sinna linna siis otsib?

ANDRES (*tõsiselt*): Indrek läks linna, et Vargamäel kord tõde ja õigust õpetada.

PEARU: Vargamäel põle tõde ja õigust vaja, siin võib ilma selleta paremini elada. Ega sa muidu oma merimõrtsukat mulle Jõesaarde kallale suat.

ANDRES: Kas ajas hirmu nahka?

PEARU: Mis sa siis mõtled. Arvad, et küsis minu õigusest, mis ma välja prosessind. Lubas maha lüüa, kui ma oma kraavile veel tammi ette teen.

ANDRES: Ega see mahalöömine sulle liiga põleks teind.

PEARU: Ega see kroonuleib merimõrtsukalegi liiga tee. Kulub teisele marjaks ära. (*Lahkub.*)

MADIS: Sa oleksid pidanud ka sahkere-mahker tegema ja oma poisi panema mõnele eidele kasupojaks, nii et ta oleks olnd kui üksik poeg, siis põleks kroonu teda võtt.

ANDRES: Mis sellest kasu oleks olnd, kui poiss niikui nii Vargamäele ei taha jääda! Sa ju kuulsid, mis ta ütles?

MADIS: Ütles, et armastust ei tulnd, et armastust põle tänapäevani Vargamäel.

Антон Таммсааре, Андрес Сярев
ВАРГАМЯЭ

На эстонском языке

Оформление В. Варе

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja R. Lindström

Kunstiline toimetaja H. Vitsur

Tehniline toimetaja I. Vahtre

Korrektor H. Nassar

Ladumisele antud 20. VII 1959. Trükkimisele
antud 23. IX 1959. Paber 54×84, 1/16. Trüki-
poognaid 4,75. Formaadile 60×92 kohaldatud
trükipoognaid 3,89. Arvutuspoognaid 3,54.
Trükiarv 7000. MB-07966. Tellimise nr. 1497.

Hans Heidemanni nim. trükikoda, Tartu,
Ülikooli 17/19.

Hind rbl. 2.15

Alates 1. 1. 1961. a.
 Rbl. 22 kop.
 Rbl. 2.15

A
 59149
 214396

LÄHEMAL AJAL ILMUVAD

- Parve, R. — **Õndsuse labürint**
 Tähendamisõnad 9 pildis eel-, vahel- ja lõpulugudega
- Talvest, M. — **Tüli tühja asja pärast**
 Komöödia 3 vaatuses
- Tammsaare, A. H., Särev, A. — **Kõrboja peremees**
 Dramatiseering 3 vaatuses 7 pildis

**VAREM ILMUNUD NÄIDENDITEST ON
 RAAMATUKAUPLUSTES VEEL MÜÜGIL**

	Hind rbl.
Brodele, A. — Ägedad südamed Näidend 3 vaatuses 6 pildis	1.60
Galitš, A. — Rännumarss Dramaatiline poem 3 vaatuses	2.25
Gogol, N. — Ametimehe hommik Komöödia 1 vaatuses	—55
Cricius, A. — Kuum suvi Näidend 4 vaatuses 5 pildis	2.10
Gross, V. — Ankeet Näidend 3 vaatuses	2.—
Ird, K. ja Merilaas, K. — Tuleristsed Ooperilibreto	1.70
Krusten, E. — Ameeriklased tulid Näidend 3 vaatuses	1.55
Krusten, E. — Mina elan Näidend 3 vaatuses	2.—
Krõlov, I. A. — Pirukas Komöödia 1 vaatuses	—65
Leonov, L. — Kuldne tõld Näidend 4 vaatuses	2.40
Liives, A. — Sinine rakett Näidend 2 vaatuses	1.60
Rannet, E. — Kadunud poeg Näidend 3 vaatuses	2.35
Talvest, M. — Kaks komöödiat («Sookollid» 3 v. ja «Varrud» 3 v.)	4.70
Tšehhov, A. — Abieluettepanek Nali 1 vaatuses	—40

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00313761 1